

Tijdschrift

voor

Strafbeeld

en

Gevangeniswezen

FATIK

FATIK FATIK FATIK FATIK F
K FATIK FATIK FATIK FATIK
FATIK FATIK FATIK FATIK FATI
TIK FATIK FATIK FATIK FATIK F
FATIK FATIK FATIK FATIK FAI
FATIK FATIK FATIK FATIK FA
ATIK FATIK FATIK FATIK FAI
ATIK FATIK FATIK FATIK FATI
K FATIK FATIK FATIK FATIK
TIK FATIK FATIK FATIK FATIK
TFATIK FATIK FATIK FATIK F
FATIK FATIK FATIK FATIK FA
TIK FATIK FATIK FATIK FATIK
TIK FATIK FATIK FATIK FATIK
K FATIK FATIK FATIK FATIK F
FATIK FATIK FATIK FATIK F
TIK FATIK FATIK FATIK FATIK
K FATIK FATIK FATIK FATIK F
ATIK FATIK FATIK FATIK FAI
TIK FATIK FATIK FATIK FATIK
FATIK FATIK FATIK FATIK F
TIK FATIK FATIK FATIK FATIK
K FATIK FATIK FATIK FATIK F
ATIK FATIK FATIK FATIK FAI
TIK FATIK FATIK FATIK FATIK
K FATIK FATIK FATIK FATIK F
TIK FATIK FATIK FATIK FATIK
K FATIK FATIK FATIK FATIK F

25ste jaargang • januari-februari-maart 2007 • Nummer 113

Driemaandelijks uitgave

FATIK is een uitgave van de Liga voor Mensenrechten v.z.w.

Inhoud	Editoriaal	3
	• Het paard en de wagen: enkele bedenkingen bij het onthaal van de stapsgewijze inwerkingtreding van de basiswet <i>Chris Hermans</i>	
	Artikelen	6
	• Strafvuiteringsrechtbanken uit de startblokken <i>Chris Hermans</i>	
	• Gedetineerden in België: wie zijn ze, wat doen ze en van waar komen ze? <i>Veerle Claerebout en Julie Strypstein</i>	
	• Politieke partijen over gevangeniswezen <i>Wouter Coucke</i>	
	Interview	26
	• De praatgroep 'naastbestaanden van gedetineerden'. Fatik sprak met Justitieel Welzijnswerk, CAW Regio Leuven <i>Luc Robert</i>	
	Uitgelezen	30
	• Op het matje: moslims, gevangenis en de (verantwoordelijkheid van de) staat <i>Luc Robert</i>	
	Ook dat nog	31

FATIK

Tijdschrift voor Strafrecht en
Gevangeniswezen
Verschijnt vier keer per jaar
25ste jaargang
januari-februari-maart 2007, nummer 113

Redactie

Hoofdredactie: Tom Daems
Eindredactie: Angela van de Wiel
Redactie: Jan Adams, Ralf Bas, Chris Hermans,
Peter Janssen, Peter Pletincx, Luc Robert, Julie
Strypstein

Vormgeving: Bram Wets

Abonnement op FATIK? Bel 09/223.07.38

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw.
J. Van Stoppenberghestraat 2, 9000 Gent
tel: 09/223.07.38 – fax: 09/223.08.48
e-mail: info@mensenrechten.be
website: <http://www.mensenrechten.be>

Redactionele samenwerking en disclaimer

FATIK, Tijdschrift voor Strafrecht en
Gevangeniswezen strekt tot een zo volledig
mogelijke berichtgeving over de evoluties op
het vlak van strafrecht en gevangeniswezen.

Voor publicatie aangeboden teksten mogen
rechtstreeks naar het redactiesecretariaat
worden gestuurd. De redactie behoudt zich
alle rechten voor de publicatie van ingezonden
teksten, artikels, werken, advertenties ed. te
weigeren.

Aan de totstandkoming van deze publicatie
is de uiterste zorg besteed. Voor informatie
die nochtans onvolledig of onjuist is
opgenomen, aanvaarden de redactie en de
uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke
auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen
redactionele bijdragen.

Lidmaatschap Liga voor Mensenrechten en jaarabonnements

Lid + abonnement op Tijdschrift voor
Mensenrechten: 27 €
Lid + abonnement op Fatik, tijdschrift voor
Strafrecht en Gevangeniswezen: 35 €
Lid + abonnement op beide tijdschriften: 60 €
Steunend lid + abonnement op beide
tijdschriften: 96 €
Lid zonder abonnement: 5 € per jaar

Het is ook mogelijk om, losgekoppeld van
het lidmaatschap, een abonnement op de
tijdschriften te bekomen.
Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

De inhoudstafels van de oudere jaargangen zijn
consulteerbaar op de website van de Liga voor
Mensenrechten - www.mensenrechten.be

© Niets uit deze publicatie mag worden vervaelvoudigd en/of
openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische
gegevensdragers of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande,
uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uit respect voor mens en milieu wordt FATIK gedrukt op
kringlooppapier en zonder Vluchtige Organische Stoffen
door Druk in de Weer, Gent

Editoriaal

3

- **Het paard en de wagen: enkele bedenkingen bij het onthaal van de stapsgewijze inwerkingtreding van de basiswet**
Chris Hermans

Artikelen

6

- **Strafuitvoeringsrechtbanken uit de startblokken**
De nieuwe strafuitvoeringsrechtbanken en de gedeeltelijke
inwerkingtreding van de wet betreffende de externe rechtspositie van
veroordeelden
Chris Hermans
- **Gedetineerden in België: wie zijn ze, wat doen ze en van waar komen ze?**
Veerle Claerebout en Julie Strypstein
- **Politieke partijen over gevangeniswezen**
Wouter Coucke

Interview

26

- **De praatgroep 'naastbestaanden van gedetineerden'**
Fatik sprak met Justitiele Welzijnswerk, CAW Regio Leuven
Luc Robert

Uitgelezen

30

- **Op het matje: moslims, gevangenis en de (verantwoordelijkheid van de) staat**
J.A. Beckford, D. Joly & F. Khosrokhavar. Muslims in Prison. Challenge and
Change in Britain and France. Palgrave MacMillan, Basingstoke, 2005, 301p.
Luc Robert

Ook dat nog

31

Het paard en de wagen: enkele bedenkingen bij het onthaal van de stapsgewijze inwerkingtreding van de Basiswet

Op 15 januari 2007¹ traden een aantal bepalingen van de Basiswet² betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden in werking. Concreet gaat het om de basisbeginselen verwoord in titel II³, de orde- en veiligheidsmaatregelen geregeld bij titel VI⁴ en de bepalingen over de bevoegdheid van de onderzoeksrechter over het gevangenisregime van verdachten.

Aangespoord

In de aanhef van het Koninklijk Besluit dat de titels VI en II in werking doet treden, motiveert Minister Onkelinx de hoogdringendheid hiervan. Ze verwijst daarbij naar de toename van het aantal gedetineerden dat onderworpen is aan een specifiek detentieregime "door vereisten van orde en veiligheid". De noodzaak van een wettelijke regeling dringt zich op. De Minister vermeldt hierbij uitdrukkelijk zowel de opmerkingen over deze kwestie door het CPT⁵ als de "meerdere rechterlijke beslissingen die de Belgische Staat veroordelen". Tot voor kort werden dergelijke "individuele bijzondere veiligheidsregimes" gebaseerd op art. 139 van het Algemeen Reglement⁶ en soms ook op art. 614 van het Wetboek van Strafvordering. Deze vormen volgens de regering echter duidelijk een onvoldoende rechtsgrond.

De inwerkingtreding van titel VI vereist tevens de inwerkingtreding van de basisbeginselen verwoord in titel II. De Minister geeft hiervoor twee redenen. Artikel 117 verwijst er uitdrukkelijk naar én de correcte toepassing van de bijzondere regimes houdt noodzakelijkerwijze het respecteren van deze beginselen in.

Op een draffe

De uitvoeringsbesluiten verschenen op 4 januari 2007 in het Staatsblad. De begeleidende omzendbrieven dateren van 11 januari 2007⁹, terwijl de bepalingen op 15 januari inwerking zouden treden. Dat de wet "op een draffe" werd ingevoerd, was bron van heel wat kritiek zowel vanwege de vakbonden als van de gevangenisdirecties.

Vooraf de manier waarop deze artikelen van de Basiswet werden ingevoerd kreeg kritiek. Toch willen we eerst even stilstaan bij drie inhoudelijke thema's die tevens in die kritieken aan bod kwamen: de scheiding beklagden – veroordeelden, de fouillering en de klachten van gedetineerden.

Scheiding beklagden – veroordeelden

Artikel 11 van de Basiswet bepaalt dat verdachten gescheiden moeten worden van de veroordeelden, behalve "wanneer zij met het oog op de deelname aan gemeenschappelijke activiteiten schriftelijk met het tegendeel instemmen." Dat de invoering van deze bepaling zoveel stof deed opwaaien, wekt enige verwondering, temeer daar deze verplichting reeds lange tijd bestond. Verder is het een bepaling die ook internationaal wordt aanbevolen. De reacties tonen echter aan dat de penitentiaire praktijk ver af was komen te staan van de regels terzake. Het ware dan ook wenselijk geweest dat

1 K.B. van 28 december 2006 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, Belgisch Staatsblad, d.d. 4 januari 2007

2 Wet van 12 januari 2005, B.S. 1 februari 2005 - intussen al gewijzigd door de wet houdende diverse bepalingen van 23 december 2005 (B.S., 30 december 2005) en de wet van 20 juli 2006 (B.S., 28 juli 2006)

3 Behalve artikel 7 dat de oprichting van overlegorganen voorziet.

4 Behalve artikel 118, § 10 dat handelt over de beroepsmogelijkheid tegen de beslissingen van de Directeur-generaal bij de Beroepscommissie van de Centrale Raad.

5 CPT (2006) Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 18 au 27 avril 2005, p. 41 § 86 (rapport gepubliceerd op 20 april 2006 - raadpleegbaar op de website van het CPT: <http://www.cpt.coe.int/>)

6 Art. 139 van het K.B. van 21 mei 1965: "In al de niet bij het reglement bepaalde gevallen, nemen de directeurs de maatregelen die hen door de omstandigheden en de voorzichtigheid worden ingegeven, behoudens de verplichting de Minister daarvan onmiddellijk kennis te geven." Verder steunde men soms ook nog op artikel 614, Sv: "De gevangene die zich schuldig maakt aan bedreigingen, beledigingen of geweldsdaden hetzij tegen het personeel van de strafinrichtingen, hetzij tegen andere gevangenen, wordt, op bevel van wie daartoe bevoegd is, strenger bewaakt of afgezonderd, onverminderd de vervolgingen waartoe zijn gedrag aanleiding kan geven."

Minister Onkelinx (of haar voorgangers) daar op geanticipeerd had door deze bestaande bepaling opnieuw in herinnering te brengen en door de directies een overgangperiode te gunnen. Ze geeft immers toe dat men hierbij rekening moet houden met de interne organisatie en de problemen qua infrastructuur.

Even opmerkelijk is het totaal ontbreken – ook in de Basiswet⁷ – van enig criterium voor het samen op één cel onderbrengen van gedetineerden. In Nederland werd enkele jaren geleden daarover heftig gediscussieerd naar aanleiding van de plannen en de uiteindelijke invoering van de “meerpersoonscel”. Welke zouden de criteria moeten zijn? Hoe lang moest de observatieperiode duren? Als contra-indicaties werden toen genoemd: psychische stoornis, verslaving, geweldsproblematiek, zedenproblematiek. Verder werd aanbevolen om tevens zoveel mogelijk met de etnische of culturele achtergrond, het rookgedrag en taalproblemen rekening te houden.⁸

Fouilles

Een volgende probleem dat door de vakbonden naar voren wordt geschoven is dat van de “fouilles”. Tot voor 15 januari werden deze fouilleringen uitgevoerd op basis van een omzendbrief van Minister Verwilghen uit 2002.⁹ Hierin werd een onderscheid gemaakt tussen drie vormen van fouillering: de summiere, de grondige en de volledige fouillering. De volledige fouillering bestond er o.m. in dat de gedetineerde zich volledig diende te ontkleden en dat de penitentiair beambte een visuele controle uitvoerde op het lichaam van de gedetineerde. “De voetzolen, oksels en vingers worden gecontroleerd en er wordt aan de gedetineerde gevraagd om 360° rond te draaien. De penitentiair beambte vraagt aan de gedetineerde om enkele malen door de knieën te buigen.” Deze volledige fouillering moest systematisch in een aantal gevallen worden uitgevoerd, o.m. vóór het binnenkomen (d.w.z. na elke uitgangsvergunning of penitentiair verlof) alsmede vóór en na ieder tafelbezoek.

Artikel 108, § 2 van de Basiswet breekt met deze “praxis”. De “standaardfouille” is het onderzoek aan de kledij dat tot doel heeft na te gaan “of de gedetineerde in het bezit is van voorwerpen of substanties die verboden of gevaarlijk kunnen zijn.” (art. 108, §1). Indien er echter “individuele aanwijzingen” zijn dat het onderzoek aan de kledij niet volstaat om dit doel te bereiken, kan de directeur “bij afzonderlijke beslissing, een fouillering op het lichaam bevelen, zo nodig met ontkleding en het uitwendig schouwen van de openingen en de holten van het lichaam.” Verder is bepaald dat deze “fouillering op het lichaam” enkel mag plaatsvinden in een gesloten ruimte, zonder andere gedetineerden en door minimum twee personeelsleden van hetzelfde geslacht als de gedetineerde.

Hoe moeten deze bepalingen nu gelezen worden? De memorie van toelichting zoals geformuleerd in het rapport van de Commissie Dupont is daarover duidelijk:

“De intieme fouillering van gedetineerden is, sinds het drugprobleem zijn intrede heeft gedaan in de gevangenissen, een ingeburgerde praktijk geworden, alhoewel daarvoor bezwaarlijk een wettelijke grondslag voor gevonden kan worden, wat uiteraard in contrast staat tot de strenge wetgeving die in het Wetboek van Strafvordering het onderzoek aan het lichaam regelt (art. 90bis Sv.).

Teneinde te vermijden dat een praktijk, die in de realiteit van de penitentiaire praxis in sommige gevallen als een noodzaak wordt beschouwd, zich in feite toch zou doorzetten, zonder enige wettelijke grondslag, leek het verkieslijker desbetreffende een beperkende regeling voor te stellen.”¹⁰

Uit de voorbereidende teksten blijkt verder dat er een onderscheid gemaakt moet worden tussen drie vormen van fouillering van de persoon: (1) het onderzoek aan de kledij (betasten en doorzoeken) zonder ontkleding, (2) fouillering op het lichaam (louter visuele inspectie, d.w.z. zonder aanraking) en (3) onderzoek op het lichaam die een toelating van de onderzoeksrechter vergt. Enkel de vormen (1) en (2) kunnen door gevangenispersoneel worden uitgevoerd. Het gaat om bestuurlijke controle en veiligheidsmaatregelen die “zijn uitsluitende legitimatie vindt in de handhaving van de orde en de veiligheid in de gevangenis, mits inachtneming overigens van de regels van de subsidiariteit en de proportionaliteit”.¹¹

7 In het oorspronkelijke voorstel ging men uit van de individuele verblijfsruimte: één persoon - één cel (in art. 41), Parl. doc. Kamer, nr. 51 0231/001, p. 26.

8 Zie hierover het evaluatierapport over enkele testgevangenissen waarbij gedetineerden op basis van vrijwilligheid werden samengeplaatst: Moors, J.A. et al. (2004), *Kiezen voor delen? Evaluatie van de eerste fase van de invoering van het meerpersoonscelgebruik*, Meppel: Boom Juridische uitgevers en Den Haag: WODC, Min. Justitie. - te downloaden op <http://www.wodc.nl/>

9 Verwilghen, M. (2002), Ministeriële Omzendbrief nr. 1749 van 17 september 2002 betreffende de veiligheid - controlemaatregelen - fouillering. Deze omzendbrief verwijst daarbij uitdrukkelijk naar artikel 5 bis van het reeds genoemde Algemeen Reglement en naar de artikelen 179 en 214 van de Algemene Instructie voor de strafinrichtingen (M.B.) van 12 juli 1971.

10 Commissie “Basiswet Gevangeniswezen en externe rechtspositie van gedetineerden” (2000), *Voorontwerp van Basiswet Gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden*, Memorie van toelichting, algemeen deel, p. 158

Verdere verduidelijking wordt gegeven in deel II, de artikelsgewijze bespreking, p. 232-233 én in de bespreking in de Kamercommissie Justitie d.d. 24 november 2004, Parl. doc. Kamer, 2003-2004, nr. 51 0231/015, p. 124.

11 o.c., artikelsgewijze bespreking, p. 233

Tegen deze achtergrond rijst de vraag of deze lichaamsfouille systematisch kan zijn nu de wet bepaalt dat er "individuele aanwijzingen" moeten zijn? Naar aanleiding van de genoemde kritieken werd een collectieve brief¹² verspreid waarbij één en ander werd verduidelijkt. In een tabel wordt een onderscheid gemaakt tussen drie vormen van onderzoek aan de kledij (summier, grondig en volledig) en het onderzoek op het lichaam. In deze tabel vallen twee zaken op. Ten eerste wordt ook bij het "volledig onderzoek aan de kledij" de gedetineerde uitgenodigd vanuit een kleedruimte of achter een scherm "al zijn kledij te overhandigen". Dit onderzoek dient te worden voorgeschreven o.m. bij elk tafelbezoek. Verder wordt de fouillering op het lichaam waarvoor een geïndividualiseerde motivering nodig is, systematisch voorgeschreven bij ongestoord bezoek, penitentiair verlof, uitgaansvergunning, beperkte detentie en opsluiting. Was dit de bedoeling van de wetgever?

Klachten en toezicht

Tenslotte uitten de vakbonden hun bezorgdheid over de gevolgen voor het personeel bij klachten van gedetineerden. De berichten in De Standaard van 6 januari 2007 over vermeende wantoestanden in de Strafinrichting van Merksplas vormden de aanleiding voor stakingsacties. In dat verband wensen we het belang te onderstrepen van een onafhankelijk toezicht¹³ en een duidelijke klachtenprocedure. Reeds lang is er in enkele vormen van toezicht voorzien door onafhankelijke instanties. We noemden reeds het CPT, maar ook parlementsleden¹⁴, de onderzoeksrechter, de provinciegouverneur¹⁵ en de burgemeester¹⁶ hebben hierin een opdracht, hoewel de vraag zich stelt hoe ijverig zij zich van deze taak kwijten. Bij Koninklijk Besluit van 4 april 2003 tot wijziging van het reeds genoemde Algemeen Reglement werden er bij elke gevangenis Commissies van Toezicht opgericht. De Basiswet voorziet in een uitbreiding van de taken van deze Commissies. Zo moet er binnen de schoot van elke Commissie van Toezicht een klachtencommissie komen. Zij zal instaan voor de afhandeling van formele klachten. Dit neemt niet weg dat de bestaande informele afhandeling van klachten via het spreekuur van de directeur en via de maandcommissaris van de Commissie van Toezicht blijven bestaan. Maar zover zijn we nog niet: de uitvoeringsbesluiten daarvoor moeten nog verschijnen. Er is bij het personeel duidelijk weerstand tegen de invoering van (dit aspect van) de Basiswet. Zoals vakbonden en directies terecht stellen vraagt een dergelijke belangrijke én noodzakelijke hervorming overleg, middelen én tijd.

... en de wagen

In haar brief¹⁷ naar aanleiding van de "Valentijnsactie" van de vakbonden geeft de Minister grif toe dat de informatie die aan de beampten werd verstrekt niet voldoende was. Ze meldde eerder¹⁸ al dat er werkgroepen werden opgericht om de inwerkingtreding van de Basiswet voor te bereiden en beklemtoonde dat bij deze werkgroepen alle personeelscategorieën werden betrokken.

Zo is in een verplichte vorming voorzien over de Basiswet voor alle personeelsleden van de gevangnissen. In het Franstalig landsgedeelte is men hiermee al gestart.

Tenslotte was er het initiatief om het personeel en externe partners via een website en het blad "BASinfo" te informeren over de diverse aspecten van de Basiswet. Dit klonk allemaal veelbelovend, ware het niet dat de laatste aflevering van "BASinfo" van oktober 2006 dateert. Sindsdien... radiostilte! Nochtans blijkt de behoefte aan informatie, zeker sedert 15 januari, bijzonder groot. Indien het personeel onvoldoende wordt ingelicht, hoe krijgen de gedetineerden dan informatie over de Basiswet?

Vakbonden en directies merkten terecht op dat men beter het personeel had ingelicht alvorens de nieuwe bepalingen in te voeren. We kijken dan ook volop uit naar een nieuwe BASinfo, naar het eindverslag van de werkgroepen en naar een timing voor de verdere inwerkingtreding... met daaraan gekoppeld de nodige investeringen en vormingen. Wat het informeren betreft, willen wij alvast mee "aan de kar duwen".

Chris Hermans

12 Meurisse, H. (2007), Collectieve brief nr. 86 van 19 februari 2007 betreffende het onderzoek aan de kledij - fouillering op het lichaam - onderzoek van de verblijfsruimte.

13 In dat opzicht sluiten wij ons aan bij de open brief, "Laat de commissie van toezicht hun werk doen", van enkele academici die naar aanleiding van de onrust in Merksplas op 20 januari 2007 in de krant De Standaard verscheen.

14 Art. 6, Algemeen Reglement.

15 Art. 611, Sv.

16 Art. 612, Sv. - uit het antwoord op een parlementaire vraag van Fons Borginon van 13 december 2003 over de toepassing hiervan, blijkt dit een zeer marginaal toezicht te zijn. Slechts twee inrichtingen krijgen maandelijks het bezoek van de burgemeester. - Parl. doc. Kamer, QRVA 51 017 van 26 januari 2004.

17 Brief van 13 februari 2007 aan het gemeenschappelijk vakbondsfrent.

18 Als antwoord op een schriftelijke vraag van Kamerlid Borginon van 15 juni 2006 - antwoord op 11 september 2006, Parl. doc., 2005-2006, QRVA 51,135 van 18 september 2006 en in de Kamercommissie Justitie op 16 januari 2007, Parl. doc., 2006-2007, CRIV 51 COM 1158.

Strafuitvoeringsrechtbanken uit de startblokken

De nieuwe strafuitvoeringsrechtbanken en de gedeeltelijke inwerkingtreding van de wet betreffende de externe rechtspositie van veroordeelden¹

Chris Hermans

Op 1 februari 2007 werden met veel klokkengelui en belgerinkel de nieuwe strafuitvoeringsrechtbanken geïnstalleerd. De leden legden de eed af. Op dezelfde dag traden ook een hele rits bepalingen over de externe rechtspositie van veroordeelden in werking.

In het bijzonder gaat het om de "strafuitvoeringsmodaliteiten" die de Minister toekent en de modaliteiten waarover de strafuitvoeringsrechtbank beslist in zoverre het gaat om veroordeelden met een straf totaal dat meer dan drie jaar gevangenisstraf bedraagt. Volgens de planning van de regering zullen andere bevoegdheden in latere fases in werking treden.² Zo voorziet Minister Onkelinx het toewijzen van de bevoegdheid over de internering vanaf september 2007 – het wetsontwerp³ wordt momenteel besproken in de Senaat. Vanaf begin 2007 zou de strafuitvoeringsrechter ook bevoegd worden voor de straffen onder de drie jaar.

In deze bijdrage willen we ons beperken tot hetgeen in februari in voege is getreden. We zullen de vormen van strafuitvoering bespreken en daarbij ook aangeven wat er verandert ten opzichte van de situatie voor 1 februari. Maar eerst willen we even omkijken om te duiden waar deze vernieuwingen vandaan komen.

1. Strafuitvoeringsrechtbanken en externe rechtspositie – een terugblik

De idee van een wettelijke regeling van de strafuitvoering en het toevertrouwen van deze materie aan strafuitvoeringsrechtbanken is niet nieuw. Zo pleitte Robert

Legros, de koninklijke Commissaris voor de hervorming van het strafwetboek in de jaren tachtig al voor een "executierechtbank". In juni 1996 – d.w.z. voor de dramatische gebeurtenissen die ons land in augustus van dat jaar opschrikten – stelde toenmalig Justitieminister Stefaan De Clerck zijn oriëntatienota "Strafbeleid en Gevangenisbeleid"⁴ aan de Kamercommissie Justitie voor. Hier ligt de kiem van de huidige hervorming van de strafuitvoering. Hij maakte in die nota niet alleen een analyse van de problemen, maar stelde met een visie ook enkele langetermijnoplossingen voor. In die nota vinden we aanzetten voor elektronisch toezicht, de autonome werkstraf, de herstelgerichte detentie⁵ en voor een wettelijke regeling van zowel de interne als de externe rechtspositie van veroordeelden. Hij schrijft:

"België kent, in tegenstelling tot onze buurlanden, slechts een zeer summiere wettelijke basis voor de strafuitvoering en het penitentiair regime. Er zijn enkele disparate, vaak verouderde bepalingen in het Strafwetboek en in het Wetboek van Strafvordering, en er is de wet Lejeune. De normering van de strafuitvoering en het penitentiair regime is evenwel in hoofdorde een aangelegenheid van de uitvoerende macht en de penitentiaire administratie gebleven.

Dat is een scheefgegroeide situatie. Zo kan men terecht vragen stellen bij de al enkele jaren geldende praktijk dat de minister van Justitie, op grond van een eenvoudige omzendbrief over de voorlopige invrijheidstelling met het oog op genade, de door de rechterlijke macht uitgesproken straffen omzet in kortere straffen."⁶

Om de wetgeving terzake voor te bereiden gaf diezelfde Minister de opdracht aan Professor Lieven Dupont van de K.U. Leuven een ontwerp van beginselenwet voor te bereiden, waarin onder meer de basisbeginselen voor de behandeling van gedetineerden en hun

¹ De materie werd bijgehouden tot en met 21 februari 2007.

² Persbericht, d.d. 1 februari 2007 op de website van justitie: www.just.fgov.be.

³ Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, ingediend door de regering op 10 januari 2007. Parl. Stukken, Kamer, (51K) 2841/001.

⁴ De Clerck, S. (1996), Oriëntatienota Strafbeleid en Gevangenisbeleid, in: Peters, T. & Vanacker, J. (Ed.) (1996), Van Oriëntatienota naar Penaal Beleid?, Leuven: KU Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie.

⁵ o.c., respectievelijk p. 38-39 en 52 e.v.

⁶ o.c., p. 51.

interne én externe rechtspositie aan de orde zou moeten komen. Een eerste "proeve van voorontwerp" werd door professor Dupont afgerond in september 1997, waarna de verdere uitwerking werd toevertrouwd aan een commissie van experts die later bekend zou worden als de "Commissie Dupont". In de loop van haar werkzaamheden werd echter beslist het luik externe rechtspositie en strafuitvoeringsrechtbanken toe te vertrouwen aan een nieuwe Commissie onder voorzitterschap van de heer Denis Holsters.

Ondertussen kwam naar aanleiding van de zaak Dutroux één en ander op het gebied van de voorwaardelijke invrijheidstelling in een stroomversnelling terecht. Men vond dat de Minister van Justitie niet meer mocht beslissen over de voorwaardelijke invrijheidstelling. Zowel de zogenaamde Parlementaire onderzoekscommissie "Dutroux"⁷ als de toenmalige Minister van Justitie⁸ toonden zich voorstander van de oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken. Minister De Clerck koos daarenboven duidelijk voor een multidisciplinaire samenstelling van die rechtbanken. Omdat hiervoor de Grondwet moest worden gewijzigd, was dit echter op korte termijn⁹ niet realiseerbaar. Daarom koos men als tussenstap voor het commissiemodel. De toen nieuwe Commissies Voorwaardelijke Invrijheidstelling gingen van start op 1 maart 1999 op basis van de twee wetten van maart 1998.¹⁰ Deze Commissies werkten ook met een magistraatvoorzitter en twee assessoren: één gespecialiseerd in sociale reïntegratie en één gespecialiseerd in strafuitvoering.

Nadat eind 2002 de Grondwet¹¹ was gewijzigd, keurde de Ministerraad op 31 maart 2004 de kadernota over de strafuitvoeringsrechtbanken goed.¹² Het zou echter nog tot 2005 duren eer een wetsontwerp in de Senaat werd neergelegd.¹³ Op 15 juni 2006 verschenen dan uiteindelijk de twee nieuwe wetten die het voorwerp

uitmaken van deze tekst in het Belgische Staatsblad. Ondertussen verschenen ook acht Koninklijke Besluiten en drie Ministeriële Besluiten¹⁴ zodat de nieuwe rechtbanken ook effectief van start konden gaan en de nieuwe wetsbepalingen van kracht werden.

2. Breuk of continuïteit

Wanneer een nieuwe wet in voege treedt, is het voor menigeen belangrijk te weten wat er nu precies verandert. We schreven al de bestaande strafuitvoeringsmodaliteiten die voorheen grotendeels door omzendbrieven werden geregeld nu eindelijk een wettelijke basis kregen. We zullen hieronder elk van deze modaliteiten overlopen en stilstaan bij de gelijkenissen en de verschillen. We volgen hierbij zoveel mogelijk de structuur van de wet zelf.

Toch willen we eerst even stilstaan bij de term "VI-datum" (art. 25) omdat dit de kerndatum is van waaruit alle andere toelaatbaarheidsdata worden teruggerekend. De toelaatbaarheidsdatum voor voorwaardelijke invrijheidstelling (VI) is in principe de datum waarop de veroordeelde 1/3 van de straffen zal hebben ondergaan zo het gaat om veroordelingen van meer dan drie jaar gevangenisstraf. In geval een straf met herhaling is uitgesproken is dit 2/3 met een maximum van 14 jaar. Bij veroordelingen tot levenslang is dit 10 jaar. Het is echter 16 jaar indien de staat van herhaling in het arrest is vastgesteld.¹⁵

7 Landuyt, R. & T' Serclaes, N. (1997), *Parlementair onderzoek naar de wijze waarop het onderzoek door politie en gerecht werd gevoerd in de zaak « Dutroux-Nihoul en consorten » Verslag namens de onderzoekscommissie*, Parl. Stukken, Kamer, 1996-1997, 713/6, p. 181-185.

8 *Wetsontwerp betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1964, Memorie van toelichting*, Parl. Stukken, Kamer, 1996-1997, 1070/1, p. 10

9 *Er was toen een duidelijk signaal nodig. Dit wordt ook met zoveel woorden aangegeven in de memorie van toelichting bij dit wetsontwerp van wat later de wet van 5 maart 1998 zou worden*: "De dramatische ontknoping inzake de ontvoerde meisjes van half augustus 1996 hebben Justitie in zijn geheel onder druk gezet en ook inzake de voorwaardelijke vrijstelling worden op korte termijn wijzigingen verwacht." [Parl. Stukken, Kamer, 1996-1997, 1070/1, p. 3].

10 *Het gaat om Wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de Wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de Wet van 1 juli 1964, B.S. 2 april 1998 en Wet van 18 maart 1998 tot instelling van de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling*, B.S. 2 april 1998. *Beide wetten traden in werking op 1 maart 1999 zoals voorzien door het K.B. van 10 februari 1999*, B.S. 23 februari 1999.

11 *Deze wijziging in art. 157 schafte de militaire gerechten in vreedstijd af en voegde een lid in dat als volgt luidt*: "Er zijn strafuitvoeringsrechtbanken in de plaatsen die de wet aanwijst. Zij regelt hun organisatie, hun bevoegdheid, alsmede de wijze van benoeming en de duur van het ambt van hun leden." – *Grondwetswijziging van 17 december 2002*, B.S., 31 januari 2003.

12 *Persbericht van de Minister van Justitie, d.d. 31 maart 2004 op de website van justitie www.just.fgov.be naar aanleiding van de Ministerraad Lambermont van 30 en 31 maart 2004*. Ook in de Kadernota *Integrale Veiligheid die naar aanleiding van deze Ministerraad werd gepubliceerd wordt de installatie van strafuitvoeringsrechtbanken aangekondigd* (p. 110).

13 *Wetsontwerp betreffende de externe rechtspositie van gedetineerden*, Parl. Stukken, Senaat 2004-2005, 1128/1.

14 *In het Belgisch Staatsblad van 26 januari en 1 februari 2007*.

15 *In de vroegere wet was dit nog 14 jaar* (art. 2 wet van 5 maart 1998). *De wet definieert ook duidelijk "staat van herhaling" nl. de herhaling zoals gedefinieerd door het strafwetboek en door bijzondere strafwetten en die is vastgesteld in het vonnis of arrest van veroordeling door de uitdrukkelijke verwijzing naar de veroordeling die aan de herhaling ten grondslag ligt. In zekere zin fluit de wetgever daarmee Minister Onkelinx terug die in haar omzendbrief 1772 van 25 januari 2005 het begrip herhaling veel strikter had geïnterpreteerd. Zie over deze discussie ook Verbruggen, F. (2006), "Ceci n'est pas une récidive": wettelijke herhaling en de tijdsvoorwaarde bij voorwaardelijke invrijheidstelling*, Fatik, nr. 109, p. 20-25.

2.1. Bepalingen betreffende het slachtoffer (art. 2, 6° en art. 3)¹⁶

Geheel in de lijn van het slachtofferbeleid dat vorm kreeg na de genoemde dramatische gebeurtenissen van augustus 1996, werd in de VI-wet van 1998 een grotere rol toegekend aan het slachtoffer in de strafuitvoering. Niet alleen vormde “de houding ten aanzien van de slachtoffers” een tegenindicatie voor een VI, de nieuwe wet voorzag eveneens in een procedure om eventuele slachtoffergerichte voorwaarden op te leggen en de slachtoffers hierbij te betrekken.

Bepaalde groepen slachtoffers, nl. de slachtoffers van seksuele delicten en andere ernstige geweldsfeiten dienden automatisch te worden bevroegd tenzij zij eerder hadden te kennen gegeven dat ze niet wens-ten gecontacteerd te worden. De andere slachtoffers dienden zich schriftelijk te manifesteren en konden dat slechts indien de dader was veroordeeld tot een gevangenisstraf van minstens één jaar effectief.

In de nieuwe wet wordt van het automatisch contacteren afgestapt¹⁷ en kunnen alle burgerlijke partijen – voor zover het natuurlijke personen betreft – in aanmerking komen om geïnformeerd of gehoord te worden bij de toekenning van een strafuitvoeringsmodaliteit. Daarnaast voorziet de wet dat twee groepen natuurlijke personen die zich geen burgerlijke partij hadden gesteld toch nog als slachtoffer in de zin van deze wet kunnen erkend worden door een beslissing van de strafuitvoeringsrechter¹⁸ die oordeelt over hun “direct en legitiem belang”. Het gaat enerzijds om slachtoffers die minderjarig waren ten tijde van de feiten en voor wie de wettelijke vertegenwoordigers zich geen burgerlijke partij hadden gesteld. Anderzijds betreft het slachtoffers die zich omwille van een situatie van materiële onmogelijkheid of kwetsbaarheid geen burgerlijke partij hebben kunnen stellen. De procedure om betrokken te worden in de strafuitvoering voor de burgerlijke partijen en voor hen

wiens direct en legitiem belang werd vastgesteld, werd uitgewerkt in een K.B.¹⁹ Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen slachtoffers die wensen geïnformeerd te worden en slachtoffers die vragen om in hun belang bijzondere voorwaarden op te leggen. Voor de eerste groep volstaat het om een slachtofferverklaring in te dienen. De tweede groep wordt de mogelijkheid geboden om via de justitieassistent van de Dienst Slachtofferonthaal de voorwaarden te formuleren middels een slachtofferfiche die aan het dossier van de veroordeelde zal worden toegevoegd. Men kan zich ook zonder tussenkomst van de justitieassistent tot de strafuitvoeringsrechtbank wenden met de vraag naar het opleggen van bijzondere voorwaarden in zijn belang. Hierbij moet duidelijk worden opgemerkt dat het de strafuitvoeringsrechtbank zal zijn die uiteindelijk over de bijzondere voorwaarden beslist en niet het slachtoffer, zoals door bepaalde politici in de media werd gesuggereerd.

De plicht tot informatieverstrekking aan de slachtoffers geldt voor alle strafuitvoeringsmodaliteiten met uitzondering van de uitgangsvergunning. En voor het penitentiair verlov wordt het slachtoffer enkel ingelicht van de toekenning van het eerste penitentiair verlov en “in voorkomend geval, van de voorwaarden die in zijn belang worden opgelegd.”²¹

2.2. Uitgangsvergunning

2.2.1. Definitie en doelstelling (art. 4)

De uitgangsvergunning is de toelating om de gevangenis voor een bepaalde duur van maximum 16 uren te verlaten. De straf wordt daarbij niet onderbroken. In het verleden bestond er al een systeem van “uitgangspersmissies” dat echter niet formeel als dusdanig per omzendbrief²² werd geregeld. Er waren wel werkafspraken binnen de schoot van de Dienst Individuele

16 Wanneer we in de tekst het artikel vermelden, gaat het tenzij anders vermeld om de Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten, B.S. 15 juni 2006.

17 In memorie van toelichting van de wet heeft men het over de responsabilisering van het slachtoffer: “Een belangrijk punt betreft de responsabilisering van het slachtoffer. Het ontwerp van wet streeft er naar om de slachtoffers aan te zetten een actieve rol te spelen in de strafprocedure. De verplichte contactname met bepaalde categorieën van slachtoffers zoals actueel het geval is, wordt door het ontwerp weggelaten. Het initiatief wordt bij het slachtoffer zelf gelegd. Het responsabiliseringsprincipe wordt aldus doorgetrokken naar de slachtofferdimensie.” [Parl. Stukken, Senaat 2004-2005, 1128/1, p. 9].

18 Alleenzetelend rechter, d.w.z. enkel de voorzitter van de strafuitvoeringsrechtbank.

19 Koninklijk Besluit van 29 januari 2007, tot uitvoering van artikel 2, 6° van de Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, B.S. 1 februari 2007, ed. 2.

20 Een model van slachtofferverklaring werd bepaald bij Ministerieel Besluit van 30 januari 2007, B.S. 1 februari 2007, ed. 2.

Overigens is dit model ook terug te vinden op de website van justitie www.just.fgov.be onder de kop justitie van A tot Z en in de rechterkolom van de introtopagina - zij het zonder enige toelichting.

21 Deze bepaling werd toegevoegd in artikel 10, § 2 bij de Wet houdende diverse bepalingen van 27 december 2006 (B.S. 28 december 2006).

22 We vinden wel een passage die deze praktijk beschrijft in de omzendbrief over het penitentiair verlov van 30 april 1976 van de hand van toenmalig Minister van Justitie Herman Vanderpoorten: “Het is U bekend dat penitentiair verlov sedert meerdere jaren wordt toegestaan wanneer een “uitgangspersmissie” d.i. toelating om de gevangenis te verlaten met vertrek en terugkeer dezelfde dag, niet voldoende is omdat de begunstigde wegens het motief van de verstrekte toelating, over een langere vrije tijd moet kunnen beschikken. Dit verlov wordt slechts verleend aan de veroordeelden van wie men verwacht dat ze geen misbruik zullen maken van die gunst en wier aanwezigheid in het milieu waarin ze het verlov zullen doorbrengen de publieke opinie niet in beroering zal brengen. Redenen voor “uitgangspersmissie” of verlov kunnen zijn: overlijden van familielid, plechtige communie of huwelijk van een kind, beroepsredenen, bevalling van echtgenote, bezoek aan op het uiterste liggende ouders. U begrijpt dat in sommige van deze gevallen eerder verlov dan wel uitgangspersmissie nuttig is.”

Gevallen waarbij richtlijnen werden gegeven over in welke gevallen uitgangspemissies werden toegestaan. Dit betrof ondermeer het bezoek aan een terminaal ziek naast familielid, maar evenzeer gerichte toelatingen om de gevangenis te verlaten om de reclassering op punt te stellen, bijvoorbeeld om professionele redenen of om een begeleiding in orde te brengen.

De nieuwe wet maakt een onderscheid tussen twee vormen van uitgangsvergunning. Ten eerste zijn er de occasionele uitgangsvergunningen die op elk moment van de detentieperiode kunnen worden toegekend om twee soorten doelen te bereiken. Aan de ene kant kan de vergunning tot doel hebben om sociale, morele, juridische, familiale, opleidings- of professionele belangen te behartigen. Het is thans niet duidelijk hoe dit geïnterpreteerd dient te worden. De Ministeriële Omzendbrief stelt beperkend dat "voor elk belang moet worden nagegaan of de aanwezigheid van de veroordeelde buiten de gevangenis werkelijk noodzakelijk is en of aan dit belang niet op een andere wijze kan worden tegemoet gekomen."²³ Aan de andere kant kan occasioneel een uitgangsvergunning worden toegekend om een medisch onderzoek of een medische behandeling buiten de gevangenis te ondergaan.

Ten tweede onderscheidt de wet de uitgangsvergunning die de voorbereiding van de sociale reïntegratie tot doel heeft. Deze kan worden toegekend twee jaar voor de toelaatbaarheidsdatum tot de voorwaardelijke invrijheidstelling, de zogenaamde V.I.-datum. Deze vorm van uitgangsvergunning kan eenmalig, maar eveneens met een bepaalde periodiciteit worden toegekend, bijvoorbeeld wekelijks om een bepaalde therapie te volgen.

2.2.2. Toekenningsvoorwaarden (art. 5)

Naast de hierboven beschreven tijdsvoorwaarden mogen er geen tegenaanwijzingen zijn waaraan niet kan worden tegemoetgekomen door het opleggen van bijzondere voorwaarden. Deze tegenaanwijzingen worden limitatief in de wet opgesomd. Het gaat om:

- (1) het gevaar voor onttrekking aan de uitvoering van de straf;
- (2) het risico op ernstige strafbare feiten²⁴; en
- (3) het risico slachtoffers te verontrusten.

Bovendien moet de veroordeelde instemmen met de bijzondere voorwaarden die de Minister (in casu de

Dienst Individuele Gevallen) oplegt om tegemoet te komen aan eventuele tegenaanwijzingen. Enkel ingeval het opleggen van bijzondere voorwaarden niet kan tegemoet komen aan één van de tegenaanwijzingen, kan de uitgangsvergunning worden geweigerd.²⁵

2.2.3. Toekenningsprocedure (art. 10 en 11)

Nadat de veroordeelde om een uitgangspemissie heeft verzocht bij de gevangenisdirecteur, stelt deze een advies op waarbij hij ingaat op de toekenningsvoorwaarden en eventuele bijzondere voorwaarden voorstelt. De Minister beslist binnen de veertien werkdagen na ontvangst van het dossier. Deze termijn is éénmaal verlengbaar met zeven werkdagen indien de Minister oordeelt dat bijkomende informatie nodig is om de beslissing te nemen. Het gaat hier om termijnen van orde want de wet heeft als sanctie voorzien dat wanneer er geen beslissing is binnen de termijn het geacht wordt een positieve beslissing te zijn voor zover het advies van de directeur gunstig was.²⁶

Zoals elke beslissing²⁷ dient ook de beslissing tot toekenning of weigering van een uitgangsvergunning met redenen omkleed te zijn. De beslissing wordt binnen 24 u schriftelijk meegedeeld aan de veroordeelde, het openbaar ministerie²⁸ en de directeur. De beslissing tot toekenning bevat naast de algemene voorwaarde "geen nieuwe strafbare feiten plegen" ook de eventuele bijzondere voorwaarden die worden opgelegd om tegemoet te komen aan de vastgestelde tegenaanwijzingen. Deze bijzondere voorwaarden kunnen door een nieuwe beslissing worden aangepast op verzoek van de veroordeelde, het openbaar ministerie of de directeur.

Indien de uitgangsvergunning wordt geweigerd kan de veroordeelde een nieuwe aanvraag indienen ten vroegste drie maanden na deze beslissing.

2.2.4. Niet naleving van de voorwaarden en voorlopige aanhouding

Indien de veroordeelde de voorwaarden verbonden aan uitgangsvergunningen met een zekere periodiciteit niet naleeft, kan de Minister beslissen om de voorwaarden aan te passen, de beslissing te schorsen voor maximum drie maanden of de beslissing te herroe-

23 Onkelinx, L. (2007), Ministeriële omzendbrief, nr 1794 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, p. 4.

24 Merk op dat de wet spreekt over "ernstige" strafbare feiten. Dit wil zeggen dat een risico op "lichte" inbreuken wordt toegelaten. In de memorie van toelichting (p. 32) beklemtoont men het proportionaliteitsbeginsel in de beoordeling van de tegenaanwijzingen. Het gaat immers slechts over de toelating om voor een beperkte tijd de gevangenis te verlaten.

25 Memorie van toelichting, p. 32-33.

26 Deze laatste toevoeging gebeurde eveneens via de wet houdende diverse bepalingen van 27 december 2006 (B.S. 28 december 2006). Hetzelfde geldt voor de vervanging van 14 dagen in de oorspronkelijke tekst tot 14 werkdagen in hetzelfde artikel 10.

27 Het gaat hier om een bestuurshandeling. We verwijzen hierbij naar de wet van 29 juli 1991 betreffende de uitdrukkelijke motivering van de bestuurshandelingen (B.S. 12 december 1991).

28 Wanneer de wet spreekt over het openbaar ministerie wordt in deze (ook bij modaliteiten die de Minister toekent) steeds het openbaar ministerie bij de strafuitvoeringsrechtbank bedoeld.

pen. In het laatste geval kan hij een nieuwe aanvraag indienen ten vroegste drie maand na de beslissing tot herroeping. De Minister neemt deze beslissing binnen de 14 kalenderdagen nadat ze van de inbreuk op de voorwaarden was in kennis gesteld. Ook deze beslissing wordt binnen 24 uur meegedeeld aan veroordeelde, openbaar ministerie en directeur.

Wanneer de veroordeelde de fysieke of psychische integriteit van derden ernstig in gevaar brengt kan de Procureur des Konings van het rechtsgebied waar hij zich vertoeft zijn voorlopige aanhouding bevelen. In dat geval neemt de Minister binnen de 7 dagen volgend op de aanhouding een beslissing over de uitgangsvergunning.

2.3. Penitentiair verlot

2.3.1. Definitie en doelstelling (art. 6)

Het penitentiair verlot is de toelating om de gevangenis te verlaten gedurende driemaal 36 uren per trimester. Net als de uitgangsvergunning onderbreekt het de straf niet. Dit is een nieuwe situatie omdat tot voor 1 februari 2007 het verlot beschouwd werd als de onderbreking van de straf. Eén dag penitentiair verlot betekende het onderbreken van de straf gedurende één nacht.

Bijzonder vooruitstrevend is de idee dat het penitentiair verlot deel uitmaakt van het standaardregime van de veroordeelde.²⁹

Het penitentiair verlot heeft een tweeledig doel. Ten eerste gaat het om het in stand houden en bevorderen van de familiale, affectieve en sociale contacten van de veroordeelden. Ten tweede betreft het de voorbereiding van de sociale reïntegratie van de veroordeelde. Dit sluit aan bij de oorspronkelijke bedoeling van het penitentiair verlot: *“als middel namelijk om het isolement van het penitentiair milieu te milderen en de betrekkingen met familie en maatschappij te bevorderen.”*³⁰, Minister Onkelinx³¹ bracht niet lang na haar aantreden dit doel terecht nog eens in herinnering, stellend dat het evenwicht tussen “het bevorderen van de affectieve en sociale contacten” en “de voorbereiding van de sociale reïntegratie” verloren was gegaan. Immers toen na de invoering van de nieuwe VI-wet in 1999 de tijdsvoorwaarde voor verlot verlengd werd van 3 maanden voor de VI-datum naar 6 maanden, was de klemtoon op de voorbereiding van de reclassering komen te liggen ten koste van de eerste doelstelling. In de praktijk dienden

gedetineerden tijdens hun verloten allerlei afspraken na te komen met bijvoorbeeld centra voor geestelijke gezondheidszorg of de V.D.A.B., tijd die ze anders in huiselijke kring hadden kunnen doorbrengen. Om dit evenwicht te herstellen breidde Minister Onkelinx in 2004 de tijdsvoorwaarden nog uit van 6 naar 9 maanden voor de VI-datum, waarbij ze ook nog benadrukte:

“Het is dus niet aangewezen om in dit stadium³² aan de gedetineerde voorwaarden op te leggen met betrekking tot zijn sociaal-economische reïntegratie aangezien deze tijdens volgende verloten gerealiseerd kunnen worden.”

2.3.2. Toekenningsvoorwaarden (art. 7)

De toekenningsvoorwaarden zijn gelijklopend met die van de uitgangsvergunning. De tijdsvoorwaarde voor penitentiair verlot werd in de wet nog verder aangepast. Ze werd verlengd van 9 maanden naar 1 jaar voor de VI-datum. Bovendien valt de voorwaarde weg dat men reeds drie maanden hechtenis dient te hebben ondergaan.³³

Verder gelden ook voor penitentiair verlot de drie contraïndicaties die we al tegenkwamen bij de uitgangsvergunning:

- (1) gevaar voor onttrekking;
- (2) risico op ernstige strafbare feiten; en
- (3) risico slachtoffers te verontrusten.

Het moet hier eveneens gaan om tegenaanwijzingen waaraan niet kan worden tegemoet gekomen met het opleggen van bijzondere voorwaarden.

Tenslotte moet ook voor verlot de veroordeelde instemmen met de bijzondere voorwaarden.

2.3.3. Toekenningsprocedure (art. 8 tot 11)

Drie maanden voor de toelaatbaarheidsdatum voor penitentiair verlot dient de gevangenisdirectie de gedetineerde hiervan schriftelijk in te lichten. Hiervoor werd in de omzendbrief een modelbrief geïntroduceerd. De gedetineerde moet vervolgens bij de directeur schriftelijk om het penitentiair verlot verzoeken, wat eveneens eenvoudig kan via een modelaanvraag.

Om zijn advies te staven heeft de directeur de mogelijkheid om bij het justitiehuis een beknopt voorlichtingsrapport of een rapport van maatschappelijke enquête aan te vragen in het opvangmilieu.³⁴ Het directeursadvies gaat in op de toekenningsvoorwaarden en stelt de eventuele bijzondere voorwaarden

29 Memorie van toelichting, o.c., p. 13.

30 Vanderpoorten, H. (1976), M.O. 1254 van 30 april 1976 betreffende het penitentiair verlot.

31 Onkelinx, L. (2004), M.O. 1762 van 11 februari 2004 betreffende de toelaatbaarheid voor penitentiair verlot.

32 Bedoeld wordt bij de eerste penitentiaire verloten.

33 Vanderpoorten, H. (1976), o.c. en Onkelinx (2004), o.c.

34 Zoals voorzien door de wet werd de inhoud van deze rapporten bepaald door een K.B.

Koninklijk Besluit van 29 januari 2007 tot bepaling van de inhoud van het beknopt voorlichtingsrapport en de maatschappelijke enquête zoals bepaald door de artikelen 8, derde lid, 17, §1, tweede lid, 33, §2 en 88, §4, van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, B.S. 1 februari 2007, Ed. 2.

voor om tegemoet te komen aan vastgestelde tegenaanwijzingen. De directeur dient zijn advies binnen de twee maanden na ontvangst van het verzoek aan de Minister toe te zenden. De veroordeelde ontvangt een afschrift van het advies.

De termijnen zijn hier duidelijk van belang, vermits de wetgever in een korte en eenvoudige procedure³⁵ heeft voorzien om het advies af te dwingen bij de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg. De directeur moet dan op straffe van een dwangsom zijn advies uitbrengen binnen de door de rechter bepaalde termijn. Verder is de toekenningsprocedure gelijklopend met die van de uitgangsvergunning. De Minister beslist over de toekenning binnen de 14 werkdagen na ontvangst van het dossier. Bij onvoldoende gegevens kan deze termijn éénmaal met 7 werkdagen worden verlengd.

Aanvankelijk voorzag de wet dat bij het uitblijven van een beslissing binnen de termijn van 14 dagen de beslissing geacht werd positief te zijn. Via een programw³⁶ werd dit gewijzigd in "voorzover het advies van de directeur inzake toekenning gunstig was."

Belangrijk verschil met de toekenningsprocedure van de uitgangsvergunning is dat bij de toekenning van het eerste penitentiair verlof het slachtoffer binnen de 24 uren schriftelijk hiervan in kennis wordt gesteld. Verder wordt het penitentiair verlof van rechtswege hernieuwd behoudens andersluidende beslissing.

In de oorspronkelijke circulaire over penitentiair verlof van 1976 stond dat het verlof "slechts toepasselijk is voor het nationaal grondgebied". Over deze of soortgelijke bepaling is thans niets meer terug te vinden in de regelgeving.

2.3.4. Niet naleving van de voorwaarden en voorlopige aanhouding

De procedure bij niet-naleving van de voorwaarden en bij een voorlopige aanhouding is dezelfde zoals uiteengezet voor de uitgangsvergunning.

2.4. Onderbreking van de strafuitvoering

2.4.1. Definitie en doelstelling (art. 15)

De "onderbreking van de strafuitvoering" is een nieuwheid. Het is niet te verwarren met de "strafonderbreking" die al een tijdje wordt toegekend aan veroordeelden met straffen onder de drie jaar in het kader van de opstartprocedure voor elektronisch toezicht.

De onderbreking van de strafuitvoering schorst de uitvoering van de straf voor een termijn van maximum drie maanden die kan worden hernieuwd. Ze wordt toegekend aan veroordeelden om ernstige en uitzonderlijke redenen van familiale aard. In de memorie van toelichting geeft men als bijvoorbeeld "het bijstaan van een familielid of een nauwe verwant die terminaal ziek is".³⁷

2.4.2. Tegenaanwijzingen (art. 16)

Buiten de tegenaanwijzingen die ook voor de modaliteiten uitgangsvergunning en penitentiair verlof gelden bepaalt de wet geen toekenningsvoorwaarden.

2.4.3. Toekenningsprocedure (art. 17)

De onderbreking van de strafuitvoering wordt toegekend door de Minister op schriftelijk verzoek van de veroordeelde en na advies van de directeur. De wet voorziet geen termijn waarbinnen de directeur zijn advies dient te formuleren. Dit is ingegeven door het feit dat het dient te gaan om ernstige en uitzonderlijke omstandigheden van familiale aard die kunnen opduiken tijdens de detentie. Omdat het veelal gaat om onverwachte gebeurtenissen waarvoor de uitgangsvergunning niet volstaat, zal er bijgevolg snel moeten worden gehandeld.

*"Het is de verantwoordelijkheid van de directeur om op dergelijke wijze te handelen dat het dossier aan de DIG kan worden bezorgd binnen een tijdsbestek dat rekening houdt met de gebeurtenis die aan de basis van het verzoek tot strafonderbreking ligt."*³⁸

De Minister dient een beslissing te nemen binnen de 14 kalenderdagen na ontvangst van het dossier en bepaalt in de beslissing de duur van de onderbreking, met een maximum van drie maanden. Omdat het hier niet om een strafuitvoeringsmodaliteit gaat in de letterlijke betekenis, kunnen ook geen bijzondere voorwaarden worden gekoppeld om eventuele contra-indicaties tegen te gaan.³⁹

De beslissing (met redenen omkleed) wordt binnen de 24 uren schriftelijk meegedeeld aan de veroordeelde, het openbaar ministerie en de directeur. Het slachtoffer wordt in kennis gesteld ingeval van toekenning, eveneens binnen de 24 uur.

2.4.4. Voorlopige aanhouding

Ook hier kan de procureur des Konings de voorlopige aanhouding bevelen indien de veroordeelde de fysieke

35 Art. 9. De procedure wordt ingeleid "op schriftelijk verzoek" en de rechter doet uitspraak binnen de vijf dagen na ontvangst van het verzoek.

36 Wet van 27 december 2006, o.c.

37 o.c., p. 41.

38 Onkelinx (2007), o.c., p. 17.

39 Memorie van toelichting, p. 15.

of psychische integriteit van derden ernstig in gevaar brengt. De procedure is gelijklopend met de voorlopige aanhouding tijdens de uitgangsvergunning of het penitentiair verlof.

2.5. Beperkte detentie en elektronisch toezicht

2.5.1. Definitie en doelstelling

Beperkte detentie (art. 21)

De beperkte detentie is een wijze van uitvoering van de vrijheidsstraf die de veroordeelde toelaat om op regelmatige wijze de strafinrichting te verlaten voor een bepaalde duur van maximum twaalf uur per dag. De term beperkte detentie is de nieuwe benaming voor wat voor 1 februari bekend stond als halve vrijheid. Voor de invoering van het elektronisch toezicht en de circulaire over de voorlopige invrijheidstelling⁴⁰ bestond er ook een systeem van beperkte hechtenis dat op voorhand bij het parket diende te worden aangevraagd voor straffen tot 6 maanden. In het regime "halve vrijheid" werden de uren waarop de gedetineerde de gevangenis kon verlaten uitsluitend bepaald door de gevangenisdirecteur en kon dit de 12 uren overschrijden.

Bovendien was er voor halve vrijheid voorzien in de mogelijkheid van wekelijks penitentiair verlof⁴¹ – elk weekend één, twee of drie dagen penitentiair verlof. Thans bepaalt de wet hierover dat de veroordeelde om penitentiair verlof kan verzoeken tijdens de beperkte detentie of het elektronisch toezicht. De duur van het verlof wordt bepaald door de strafuitvoeringsrechtbank.

Volgens de wet kan beperkte detentie aan de veroordeelde worden toegekend "om professionele, opleidings- of familiale belangen te behartigen die zijn aanwezigheid buiten de gevangenis vereisen" (art. 21, § 2).

Elektronisch toezicht (art. 22)

De wet definieert elektronisch toezicht als "een wijze van uitvoering van de vrijheidsstraf waardoor de veroordeelde het geheel of een gedeelte van zijn vrijheidsstraf buiten de gevangenis ondergaat volgens een bepaald uitvoeringsplan, waarvan de naleving onder meer door elektronische middelen wordt gecontroleerd."

2.5.2. Toekenningsvoorwaarden (art. 23 § 1; art. 47, § 1; art. 48; art. 54)

Zowel voor het elektronisch toezicht als de beperkte detentie zijn er vier toekenningsvoorwaarden voorzien. De veroordeelde dient in de tijdsvoorwaarde te verkeren, hij moet een sociaal reclasseringsplan voorleggen, er mogen geen tegenaanwijzingen zijn en hij dient in te stemmen met de opgelegde bijzondere voorwaarden.

Qua tijdsvoorwaarde dient de veroordeelde zich te bevinden op 6 maanden voor de VI-datum (art. 23, §1). Over het sociaal reclasseringsplan wordt noch in de wet, noch in de koninklijke besluiten, noch in de omzendbrief verder uitgeweid. De wet vermeldt enkel dat het dossier zo'n plan dient te bevatten "waaruit de perspectieven op reclassering van de veroordeelde blijken" (art. 48). De memorie van toelichting verschaft ons echter meer duidelijkheid:

"(...) dit plan moet de vooruitzichten tot sociale reïntegratie van de veroordeelde aanduiden, rekening houdend met de gevraagde maatregel (voorwaardelijke invrijheidstelling, elektronisch toezicht, beperkte hechtenis). Dit plan zal tevens aanduiden hoe een eventuele tegenaanwijzing kan worden opgevangen.

Dit plan moet proportioneel zijn met de gevraagde maatregel.

Het wetsontwerp voorziet niet dat het plan moet worden voorgelegd door de veroordeelde. Deze precisering in de huidige Wet voorwaardelijke invrijheidstelling heeft aanleiding gegeven tot minder gelukkige situaties, waarin de veroordeelde moeilijkheden ondervond om zelf een reclasseringsplan op te stellen, zonder afdoende hulp van de bevoegde diensten.

Het zal derhalve in het vervolg aan de bevoegde diensten toekomen (psychosociale dienst of externe dienst) om een proactieve houding aan te nemen en samen met de veroordeelde aan de voorbereiding van een reclasseringplan te werken. Het is ook aan deze diensten dat het initiatief tot het verwezenlijken van een sociaal reclasseringplan toekomt."⁴²

Wat de inhoud betreft kunnen we echter aannemen dat dienaangaande verder zal worden gewerkt naar analogie met de omzendbrief van 1999 over de voorwaardelijke invrijheidstelling:

"Voor het opstellen van dit plan wordt de betrokkene bijgestaan door de bevoegde diensten (de PSD – die de coördinatie waarneemt – de DSW, de diensten van de gemeenschappen...). Belangrijk is evenwel dat dit reclasseringsplan uitgaat van de gedetineerde zelf. Hij beslist over de inhoud en de vorm van zijn plan.

40 Onkelinx (2005), Ministeriële omzendbrief nr. 1771 van 17 januari 2005 betreffende de voorlopige invrijheidstelling.

Deze omzendbrief werd uitvoerig besproken in een themanummer van Fatik over de voorlopige invrijheidstelling, nl. Fatik, nr. 107.

41 Gol, J. (1984), Ministeriële omzendbrief 1461 van 6 februari 1984 betreffende het systematisch penitentiair verlof voor beperkt gehechten en halve-vrijen. Deze omzendbrief werd gewijzigd door MO nr. 1756 van 7 oktober 2004, betreffende het wekelijks systematisch penitentiair verlof voor beperkt gehechten en halve-vrijen.

42 Memorie van toelichting, o.c., p. 62-63.

Het lijkt evenwel aangewezen dat het reclasseringsplan volgende elementen bevat:

- de met het oog op zijn reclassering gevolgde activiteiten en ondernomen stappen tijdens de detentie (arbeid, opleiding, behandeling, opnemen van verantwoordelijkheid, hulp verstrekt aan zijn gezin, ...);
- zijn adres en milieu van opvang;
- zijn bestaansmiddelen (inkomsten, vergoedingen...);
- de geplande activiteiten (werk, ontspanning...);
- de voorziene medische en/of psychosociale begeleiding;
- zijn houding en engagement tegenover zijn slachtoffers;
- de eventueel op te leggen voorwaarden waarvan de betrokkene meent dat ze zijn reïntegratiekansen kunnen bevorderen en waar hij zich wil aan houden.⁴⁴

Voor de toekenning van beperkte detentie en elektronisch toezicht dienen vier tegen-indicaties (art. 47, §1) te worden onderzocht. Het gaat om:

- (1) de afwezigheid van vooruitzichten op sociale reclassering;
- (2) het risico op nieuwe ernstige strafbare feiten;
- (3) het risico slachtoffers lastig te vallen; en
- (4) de houding t.a.v. de slachtoffers.

Tenslotte dient de veroordeelde in te stemmen met de bijzondere voorwaarden die worden opgelegd om de contra-indicaties tegen te gaan (art. 54).

2.5.3. Voorbereiding (art. 23, § 2; art. 49; art. 51)

De voorbereidende fase start met een mededeling van de directeur. Deze licht de gedetineerde 4 maanden voor hij de tijdsvoorwaarde voor beperkte detentie en elektronisch toezicht bereikt in over dat feit. Vanaf dan heeft de veroordeelde de mogelijkheid om via de gevangenisgriffie een schriftelijk verzoek in te dienen voor de genoemde strafuitvoeringsmodaliteiten. De griffie van de gevangenis zendt dit verzoek door naar de griffie van de strafuitvoeringsrechtbank binnen de 24 u en bezorgt een afschrift van het verzoek aan de directeur. De directeur heeft vanaf dat ogenblik twee maanden de tijd om zijn advies uit te brengen. Hiertoe stelt hij een dossier samen dat een aantal door de wet (art. 31) opgesomde stukken dient te bevatten. Het gaat om (een afschrift van):

- de opsluitingsfiche;
- de vonnissen en arresten;
- de uiteenzetting der feiten;
- uittreksel strafregister;
- datum toelaatbaarheid;

- verslag van de directeur.⁴⁵ Dit verslag bevat "de analyse van de persoonlijke situatie van de veroordeelde" en heeft betrekking op de tijdsvoorwaarden en de inhoudelijke voorwaarden, op de tegenaanwijzingen en de middelen om deze tegen te gaan. Hij baseert zich hierbij op de overige stukken van het dossier, op het verhaal van de veroordeelde die hij dient te horen en op de door hem gevraagde verslagen van de psychosociale dienst of de justitieassistent.
- gespecialiseerd advies seksueel delinquenten (art. 32). Het begrip "seksueel delinquenten" wordt op dezelfde manier omschreven als in de wet van 1998, nl. door te verwijzen naar de desbetreffende artikelen uit het strafwetboek. Dit gespecialiseerd advies omvat "een beoordeling van de noodzaak om een behandeling op te leggen".
- opmerkingen van het personeelscollege, indien de veroordeelde verzocht heeft te worden gehoord door dit orgaan. Het personeelscollege is samengesteld uit minstens één directeur, minstens één lid van het bewakingspersoneel, minstens één lid van de psychosociale dienst en één secretaris.⁴⁶
- de memorie van de veroordeelde of zijn raadsman; en
- het sociaal reclasseringsplan van de veroordeelde (art. 48).

De directeur stuurt zijn advies naar de griffie van de strafuitvoeringsrechtbank en bezorgt een afschrift ervan aan zowel de veroordeelde als het openbaar ministerie.

Binnen de maand na ontvangst van het advies van de directeur maakt ook het openbaar ministerie zijn advies op dat hij toezendt aan de strafuitvoeringsrechtbank. Zowel de directeur als de veroordeelde ontvangt hiervan een afschrift.

2.5.4. Procedure voor de strafuitvoeringsrechtbank (art. 49-53)⁴⁷

Op de eerste nuttige zitting na ontvangst van het advies van het openbaar ministerie (en uiterlijk twee maanden na ontvangst van het advies van de directeur) behandelt de strafuitvoeringsrechtbank de zaak. De veroordeelde, de directeur en het slachtoffer

43 PSD: psychosociale dienst in de gevangenis; DSW: Dienst Sociaal Werk, de voorloper van het huidige Directoraat Generaal Justitiehuisen.

44 Ministeriële omzendbrief nr. 1695 van 26 februari 1999 betreffende de nieuwe regeling inzake de voorwaardelijke invrijheidstelling (Deel 1), p. 5-6.

45 Zie hiervoor art. 2 van het KB van 29 januari 2007 tot bepaling van de inhoud van het verslag en tot bepaling van de samenstelling en de werkwijze van het personeelscollege, B.S. 1 februari 2007, Ed. 2.

46 Ibidem, art. 3.

47 De procedure is gelijklopend voor de vier strafuitvoeringsmodaliteiten, beperkte detentie, elektronisch toezicht, voorwaardelijke invrijheidstelling en voorlopige invrijheidstelling m.o.o. verwijdering of overlevering.

worden bij gerechtsbrief van de dag, uur en plaats⁴⁸ van de zitting op de hoogte gebracht. Minstens vier dagen voor de zittingsdatum hebben de veroordeelde en zijn raadsman de mogelijkheid om het dossier in te zien op de griffie van de gevangenis. Op verzoek kan de veroordeelde eveneens een kosteloos⁴⁹ afschrift van het dossier krijgen.

Tijdens de zitting – achter gesloten deuren – vindt er een tegensprekelijk debat plaats waarbij zowel de veroordeelde (en zijn raadsman), de directeur en het openbaar ministerie worden gehoord. Het slachtoffer dat dat wenst, wordt gehoord over de bijzondere voorwaarden die in zijn belang kunnen worden opgelegd. De strafuitvoeringsrechtbank kan ook beslissen om andere personen te horen.

Na drie weigeringen van een strafuitvoeringsmodaliteit kan de veroordeelde vragen om in openbare terechtzitting te verschijnen.

2.5.5. Beslissing

De strafuitvoeringsrechtbank kan de behandeling van de zaak éénmaal met maximum twee maanden uitstellen (art. 53 en 37).

Zij neemt haar beslissing binnen de 14 dagen⁵⁰ nadat de zaak in beraad is genomen. De rechtbank kent de strafuitvoeringsmodaliteit toe indien zij vaststelt dat alle wettelijk vastgelegde voorwaarden zijn vervuld én indien de veroordeelde instemt met de door de strafuitvoeringsrechtbank bepaalde voorwaarden.

Het vonnis van toekenning bepaalt:

- (1) de algemene voorwaarden, nl.
 - (a) geen strafbare feiten plegen;
 - (b) de verplichting een vast adres te hebben en de verplichting elke wijziging van adres onmiddellijk mee te delen aan het openbaar ministerie en de justitieassistent. Deze voorwaarden zijn niet van toepassing op de toekenning van beperkte detentie.
 - (c) de verplichting gevolg te geven aan de oproepingen van het openbaar ministerie en de justitieassistent.
- (2) de eventuele opgelegde geïndividualiseerde bijzondere voorwaarden die de mogelijkheid bieden om het sociaal reclasseringsplan uit te voeren of om tegemoet te komen aan de tegenindicaties. Ook kan het gaan om voorwaarden die noodzakelijk zijn in het belang van het slachtoffer.
- (3) voor veroordeelden wegens zedenfeiten kan

de strafuitvoeringsrechtbank de voorwaarde opleggen van het volgen van een begeleiding of een behandeling bij een dienst die in de begeleiding of de behandeling van seksuele delinquenten is gespecialiseerd. De rechtbank bepaalt eveneens de termijn gedurende de welke de veroordeelde deze begeleiding of behandeling moet volgen.

- (4) voor de toekenning van beperkte detentie of elektronisch toezicht bepaalt het vonnis eveneens de concrete invulling van het programma. De justitieassistent of het Nationaal Centrum voor Elektronisch Toezicht staan in voor de uitwerking van deze invulling.⁵¹
- (5) op verzoek van de veroordeelde kent de strafuitvoeringsrechtbank penitentiair verlof toe (zie supra).

Bij niet-toekenning bepaalt het vonnis de datum waarop de veroordeelde een nieuw verzoek kan indienen (tot beperkte detentie of elektronisch toezicht) of waarop de directeur een nieuw advies (over de voorwaardelijke invrijheidstelling) moet uitbrengen. Deze termijnen zijn gelimiteerd tot maximum zes maanden na het vonnis voor straffen tot 5 jaar en maximum één jaar voor criminele straffen en straffen van meer dan 5 jaar.

De strafuitvoeringsrechtbank deelt binnen de 24 uren haar vonnis per gerechtsbrief mee aan de veroordeelde. Ze brengt binnen deze termijn ook het openbaar ministerie en de directeur op de hoogte. Het slachtoffer wordt schriftelijk op de hoogte gebracht van het vonnis en van de voorwaarden die in zijn belang zijn opgelegd.

Ingeval van toekenning worden ook enkele andere instanties hiervan ingelicht: de korpschef van de lokale politie van de gemeente waar de veroordeelde zich zal vestigen, de nationale gegevensbank die voorzien is in de wet op het politieambt, de directeur van het justitiehuis indien er bijzondere voorwaarden werden opgelegd en het Nationaal Centrum voor Elektronisch Toezicht bij de toekenning van deze modaliteit.

Uitzonderlijk kan de strafuitvoeringsrechtbank ook beslissen over de toekenning van een andere strafuitvoeringsmodaliteit (art. 59) dan degene die aanhangig is, met inbegrip van de uitgangsvergunning en het penitentiair verlof wanneer dit absoluut noodzakelijk is om de verzochte strafuitvoeringsmodaliteit toe te kennen. Men kan denken aan het toekennen van penitentiair verlof om het reclasseringsplan te kunnen concretiseren, bijvoorbeeld een intake bij een centrum

⁴⁸ "De strafuitvoeringskamers kunnen zitting hebben in elke rechtbank van eerste aanleg gevestigd in het rechtsgebied van het hof van beroep alsmede in de strafinrichtingen". (art. 76, Ger. W – zoals gewijzigd door art. 3, van de wet van 17 mei 2006 houdende de oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken, B.S. 15 juni 2006).

⁴⁹ Onkelinx, L. (2007), o.c., p. 36.

⁵⁰ In de tekst die op 15 juni 2006 in het staatsblad verscheen stond nog 7 dagen. Deze bepaling werd eveneens door de wet van 27 december 2006 (art. 63) aangepast naar 14 dagen.

⁵¹ K.B. van 29 januari 2007 tot bepaling van de concrete invulling van het programma van de beperkte detentie en het elektronisch toezicht, B.S. 1 februari 2007, Ed.2.

voor ambulante drughulpverlening indien de Minister het penitentiair verlof heeft geweigerd. De rechtbank zou ook elektronisch toezicht kunnen toekennen in een procedure voorwaardelijke invrijheidstelling indien zij meent dat de veroordeelde op die manier zijn reclasseringsplan bijvoorbeeld qua daginvulling verder kan uitwerken. De rechtbank moet in dergelijk geval echter uitdrukkelijk het absoluut noodzakelijk karakter motiveren. Binnen twee maanden doet de strafuitvoeringsrechtbank dan uitspraak over de gevraagde modaliteit. Deze termijn kan éénmaal worden verlengd.

Het vonnis tot toekenning van een strafuitvoeringsmodaliteit wordt uitvoerbaar vanaf de dag dat het in kracht van gewijsde is gegaan en ten vroegste vanaf het ogenblik dat de veroordeelde in de tijdsvoorwaarden verkeert. De strafuitvoeringsrechtbank kan ook een latere datum bepalen waarop het vonnis uitvoerbaar wordt.

De strafuitvoeringsrechtbank kan de beslissing nog wijzigen indien zich tussen de beslissing en de uitvoering een nieuwe situatie voordoet die onverenigbaar is met de opgelegde voorwaarden. Hier is een specifieke procedure voorzien (art. 61).

2.5.6. Beroepsmogelijkheid: cassatieberoep (art. 96 - 98)

Daar waar het verslag van de Commissie Holsters voorzag in een beroepsmogelijkheid bij een strafuitvoeringskamer⁵² als afdeling van het Hof van Beroep werd dit niet overgenomen in het wetsontwerp van de regering. Net als tot voor kort het geval was bij beslissingen van de Commissies Voorwaardelijke Invrijheidstelling, staat enkel cassatieberoep open tegen de beslissingen van de strafuitvoeringsrechtbank.

De cassatietermijn is 24 uren te rekenen vanaf de kennisgeving. Het Hof van Cassatie doet uitspraak binnen dertig dagen te rekenen van het instellen van het cassatieberoep *“met dien verstande dat de veroordeelde inmiddels opgesloten blijft.”* Na cassatiearrest met verwijzing doet een anders samengestelde strafuitvoeringsrechtbank uitspraak binnen de veertien dagen na de uitspraak van het Hof.

2.5.7. Opvolging (art. 62 e.v.)

De controle op de veroordeelde is in handen van het openbaar ministerie. Indien er bijzondere voorwaar-

den werden opgelegd zal ook een justitieassistent de veroordeelde opvolgen. Hij bezorgt hiervan verslagen aan de strafuitvoeringsrechtbank en stuurt een afschrift ervan naar het openbaar ministerie. De justitieassistent maakt zijn eerste verslag binnen de maand over en vervolgens om de 6 maanden, verder telkens hij dit nodig acht evenals op verzoek van de strafuitvoeringsrechtbank.

Net als in de wet van 1998⁵³ is ook hier voorzien dat van personen of instellingen die aanvaarden een veroordeelde te begeleiden, verwacht wordt om hiervan verslag uit te brengen aan de strafuitvoeringsrechtbank en de justitieassistent. Zij dienen binnen dezelfde termijnen als de justitieassistent te rapporteren, doch slechts over de volgende punten:

- de daadwerkelijke aanwezigheden van de betrokkene op de voorgestelde raadplegingen
- de ongewettigde afwezigheden
- het eenzijdig stopzetten van de begeleiding of de behandeling door de betrokkene
- de moeilijkheden die bij de uitvoering van de behandeling zijn gerezen
- de situaties die een ernstig risico inhouden voor derden (art. 62, §4).

Op schriftelijk verzoek van de veroordeelde, het openbaar ministerie of de directeur kan de strafuitvoeringsrechtbank één of meerdere bijzondere voorwaarden schorsen, nader omschrijven of aanpassen aan de omstandigheden zonder echter de voorwaarden te verscherpen of bijkomende⁵⁴ voorwaarden op te leggen.

2.5.8. Voorlopige aanhouding – schorsing, herziening, herroeping

Gronden (art. 64; art. 70)

In vijf gevallen kan de Procureur des Konings van het rechtsgebied waarin de veroordeelde zich bevindt, overgaan tot een voorlopige aanhouding. In dezelfde gevallen kan de modaliteit ook worden herroepen, geschorst of herzien.

- (1) er is een definitieve veroordeling voor feiten (misdad of wanbedrijf) tijdens de proefperiode⁵⁵;
- (2) de veroordeelde vormt een gevaar voor fysieke of psychische integriteit van derden;
- (3) hij leeft de bijzondere voorwaarden niet na;

52 Commissie (Holsters) *“Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting”*: Eindverslag, deel 1: algemene inleiding, p. 28.

53 Art. 7 van de wet van 5 maart 1998.

54 Dit kan wel in de gevallen waarin ook herroeping mogelijk is. We spreken dan van herziening.

55 De vorige wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling voorzag in de mogelijkheid tot voorlopige aanhouding en herroeping wanneer de voorwaardelijk in vrijheid gestelde in verdenking werd gesteld van nieuwe strafbare feiten. Hierop is veel kritiek gekomen. De Commissie Holsters schrijft: *“Sommigen zijn van oordeel dat de herroeping op basis van een inverdenkingstelling een schending is van het beginsel van het vermoeden van onschuld en problematisch is wanneer de veroordeelde de feiten die hem ten laste worden gelegd, ontkent, of wanneer hij voor die feiten wordt vrijgesproken.”* [o.c., p. 106-107] Verder wordt nu de herroeping mogelijk na het verstrijken van de proeftermijn, n.l. ingeval van een definitieve veroordeling na het verstrijken van de proeftermijn. De herroeping wordt dan *“retro-actief”* geacht te zijn ingegaan op de dag waarop die misdaad of dat wanbedrijf is gepleegd. (art. 65, 2de lid).

- (4) hij geeft geen gevolg aan de oproepingen van de strafuitvoeringsrechtbank, het openbaar ministerie of justitieassistent;
- (5) hij geeft zijn adreswijziging niet door aan openbaar ministerie of justitieassistent.

Na een *voorlopige aanhouding* (art. 70) beslist de strafuitvoeringsrechtbank binnen de 7 werkdagen na de opsluiting⁵⁶ over de schorsing van de strafuitvoeringsmodaliteit. Een schorsing is geldig voor één maand.

Ook ingeval van *schorsing* (art. 66) wordt de veroordeelde onmiddellijk opnieuw opgesloten. Het openbaar ministerie bij de strafuitvoeringsrechtbank kan in dezelfde vijf gevallen de zaak aanhangig maken met het oog op een schorsing.⁵⁷

De strafuitvoeringsrechtbank dient binnen één maand te beslissen tot herroeping of tot opheffing van de schorsing. Zij kan dan wel de strafuitvoeringsmodaliteit herzien, d.w.z. bijkomende of zwaardere voorwaarden opleggen. Indien ze binnen deze maand geen beslissing neemt wordt de veroordeelde opnieuw in vrijheid gesteld onder dezelfde voorwaarden.

Indien de strafuitvoeringsrechtbank van oordeel is dat de strafuitvoeringsmodaliteit niet hoeft te worden herroepen of geschorst "in het belang van de maatschappij, het slachtoffer of de sociale reïntegratie v/d veroordeelde", kan zij de strafuitvoeringsmodaliteit *herzien* (art. 67). Er kunnen dan bijkomende of verscherpte voorwaarden worden opgelegd. Indien de veroordeelde met deze nieuwe voorwaarden niet instemt wordt de modaliteit herroepen.

De *herroeping* is de zwaarst mogelijke interventie in de vijf hierboven vermelde gevallen. De veroordeelde wordt onmiddellijk opnieuw opgesloten (art. 65).

*Procedure herroeping, schorsing, herziening (art. 68)*⁵⁸

Het openbaar ministerie bij de strafuitvoeringsrechtbank kan een procedure opstarten voor de eventuele herroeping, schorsing of herziening van de toegekende strafuitvoeringsmodaliteit. De zaak wordt behandeld op de eerste nuttige zitting van de strafuitvoeringsrechtbank en uiterlijk binnen de 15 dagen nadat de zaak werd aanhangig gemaakt. De veroordeelde wordt 10 dagen vooraf per gerechtsbrief opgeroepen. Hij kan het dossier vier dagen voor de zitting inzien op de griffie van de strafuitvoeringsrechtbank of van de gevangenis indien hij gedetineerd is. Ook hier gaat het om

een zitting achter gesloten deuren. De veroordeelde en zijn raadsman evenals het openbaar ministerie worden gehoord. Het slachtoffer kan worden gehoord indien het gaat om de niet-naleving van de slachtofferge-richte voorwaarden. De rechtbank beslist binnen de 7 dagen.

Compleet nieuw is dat in het vonnis tot herroeping de strafuitvoeringsrechtbank dient te bepalen "*dat de periode die de veroordeelde in beperkte detentie was of onder elektronisch toezicht stond, wordt afgetrokken van het op het ogenblik van de toekenning nog resterende gedeelte van de vrijheidsstraffen.*

Ingeval het een vonnis betreft tot herroeping van een voorwaardelijke invrijheidstelling, bepaalt de strafuitvoeringsrechter of de strafuitvoeringsrechtbank het gedeelte van de vrijheidsstraf dat de veroordeelde nog moet ondergaan rekening houdend met de periode van de proeftijd die goed is verlopen en met de inspanning die de veroordeelde heeft geleverd om de voorwaarden te respecteren die hem waren opgelegd." (art. 68, § 5)

Dit voorstel van de Commissie Holsters en overgenomen door de regering werd gemotiveerd doordat de voorwaardelijke invrijheidstelling gepaard kan gaan met erg vrijheidsbeperkende maatregelen – bijvoorbeeld een opname in een afkickcentrum. Het zou dan ook onrechtvaardig zijn om het gedeelte van de straf ondergaan tijdens de voorwaardelijke invrijheidstelling opnieuw te moeten uitzitten in de gevangenis.⁵⁹

Het vonnis wordt ook hier binnen de 24 uren per gerechtsbrief ter kennis gebracht van de veroordeelde. Het openbaar ministerie en de directeur worden eveneens binnen deze termijn schriftelijk ingelicht. Het slachtoffer wordt ingelicht van de herroeping of schorsing. In geval van herziening wordt het slachtoffer geïnformeerd over de in zijn belang gewijzigde voorwaarden.

2.6. Voorwaardelijke invrijheidstelling

2.6.1. Definitie (art. 24)

De voorwaardelijke invrijheidstelling is "*een wijze van uitvoering van de vrijheidsstraf waardoor de veroordeelde zijn straf ondergaat buiten de gevangenis, mits naleving van de voorwaarden die hem gedurende een bepaalde proeftijd worden opgelegd*" (art. 24).

⁵⁶ In de oorspronkelijke wettekst stond nog binnen de 5 dagen, naar analogie met de wet op de voorlopige hechtenis van 20 juli 1990. De reeds genoemde wet van 27 december 2006 wijzigde de termijn in 7 werkdagen.

⁵⁷ Deze taak bij het openbaar ministerie leggen is correcter. In de VI-wet van 1998 kon de Commissie VI zelf het initiatief nemen de betrokkene op te roepen voor een schorsing, herziening of herroeping.

⁵⁸ Ook hier werden door de wet van 27 december 2006 wijzigingen in de wettekst aangebracht.

⁵⁹ Memorie van toelichting, p. 73 – Zie ook het rapport van de Commissie Holsters, o.c., p. 109.

2.6.2. Toekenningsvoorwaarden (art. 25, §2; art. 47, §1; art. 48; art. 54)

Zoals hierboven beschreven voor beperkte detentie en elektronisch toezicht zijn er eveneens vier toekenningsvoorwaarden: de tijdsvoorwaarde, de tegenindicaties, het reclasseringsplan én het instemmen met de opgelegde voorwaarden.

Enkel de tijdsvoorwaarde verschilt in vergelijking met wat we hierboven beschreven. Het gaat namelijk om het centrale begrip VI-datum waarop al de voorgaande tijdsvoorwaarden zijn gebaseerd. Dit werd in het begin van deze bijdrage al toegelicht.

2.6.3. Voorbereiding

Daar waar voor de modaliteiten elektronisch toezicht en beperkte detentie de gedetineerde hier zelf moet om verzoeken, zal voor de V.I. de directeur zelf ambtshalve de procedure opstarten (art. 50). Hij brengt zijn advies over V.I. uit – op de wijze zoals hierboven bij elektronisch toezicht en beperkte detentie omschreven – ten vroegste vier en ten laatste twee maanden voor de V.I.-datum.

2.6.4. Procedure, beslissing, opvolging

Verder loopt de procedure voor V.I. gelijk aan de procedure zoals ze voor de andere twee modaliteiten geldt die hierboven onder titels 2.5.4 tot 2.5.8 werden beschreven.

In de nieuwe regelgeving wordt aan degene die in voorwaardelijk in vrijheid wordt gesteld geen verlop-pas⁶⁰ – het zogenaamde V.I.-boekje – meer uitgereikt. Deze bepaling werd weggelaten⁶¹ omwille van het stigmatiserende effect en omdat de beslissing tot toekenning wordt gemeld aan de lokale politie en de centrale databank die de politiediensten kunnen raadplegen (art. 58). Of dit ook betekent dat de strafuitvoeringsrechtbank enkel de zogenaamde politionele voorwaarden meedeelt aan de genoemde instanties of eveneens de voorwaarden van begeleiding is niet meteen duidelijk. In het vroegere K.B. was bepaald dat de V.I.-commissie hier zelf over oordeelde.⁶²

2.6.5. Definitieve invrijheidstelling (art. 71)

De veroordeelde wordt definitief in vrijheid gesteld indien tijdens de proeftijd geen enkele herroeping heeft plaatsgehad.

De proeftijd is gelijk aan het strafrestant maar mag niet korter zijn dan twee jaar. De proeftermijn is echter minstens vijf jaar en maximum tien jaar bij een tijdelijke criminele straf of één of meer correctionele veroordelingen die samen meer dan 5 jaar bedragen. Ze is tien jaar bij veroordelingen tot een levenslange vrijheidsstraf.

2.7. Voorlopige invrijheidstelling m.o.o. verwijdering van het grondgebied of m.o.o. overlevering

2.7.1. Definitie

De wet geeft geen definitie van deze strafuitvoeringsmodaliteit. In de memorie van toelichting wordt verwezen naar de voor één februari 2007 bestaande situatie die van toepassing is op veroordeelden van vreemde nationaliteit die niet in het bezit zijn van een geldige verblijfsvergunning en waarvan de Dienst Vreemdelingenzaken een beslissing tot verwijdering van het grondgebied heeft genomen (terugwijzing of uitzetting). In de loop van de parlementaire werkzaamheden heeft men deze vorm van voorlopige invrijheidstelling ook van toepassing gemaakt op veroordeelden die het voorwerp waren van een beslissing tot uitlevering⁶³ of tegen wie een Europees aanhoudingsbevel werd uitgevaardigd.

2.7.2. Toekenningsvoorwaarden (art. 26, §2; art. 47)

De toekenningsvoorwaarden zijn drieërlei. De tijdsvoorwaarde (art. 26, §2) is dezelfde als bij de V.I. De tegenindicaties zijn echter verschillend. In geval van voorlopige invrijheidstelling m.o.o. verwijdering of overlevering hebben de tegenaanwijzingen (art. 47, §2) betrekking op:

- (1) de mogelijkheden voor de veroordeelde om een onderdak te hebben. Deze contra-indicatie lijkt ons inderdaad nuttig voor vreemdelingen die naar een derde land worden uitgewezen, maar een vrij zinloze eis voor mensen die elders zullen worden opgesloten.
- (2) het risico op nieuwe ernstige strafbare feiten;
- (3) het risico slachtoffers lastig te vallen;
- (4) de door de veroordeelde geleverde inspanningen om de burgerlijke partijen te vergoeden. Net als de eerst genoemde tegenindicatie verschilt deze van de voorwaardelijke invrijheidstelling. Dit is ingegeven door het feit dat deze persoon het land zal verlaten en dus ook niet in zijn reclasseringsplan hierin zal kunnen voorzien.

⁶⁰ Dit was in de "oude" wet wel voorzien. Art. 6, VI-wet van 5 maart 1998.

⁶¹ Rapport Commissie Holsters, o.c., p. 102.

⁶² art. 16, § 2, 6° van het K.B. van 10 februari 1999.

⁶³ De wettekst spreekt van "overlevering". De regering verantwoordt deze term als volgt: "Het woord «overlevering» staat dus voor het concreet moment van overlevering van de persoon aan de verzoekende Staat en dit in het kader van een uitleveringsprocedure of in het kader van een Europees aanhoudingsbevel." [Parl Stukken Kamer, 2170/04, p.1].

De inspanningen moeten derhalve tijdens de periode van detentie zelf geleverd worden. Dit veronderstelt uiteraard dat de penitentiaire administratie haar verantwoordelijkheid neemt en de veroordeelde inlicht en aanmoedigt om dit te doen. Wat uiteindelijk telt zijn de geleverde inspanningen, rekening houdend met de individuele situatie van de veroordeelde (heeft hij kunnen werken in de gevangenis? Werd hij geholpen door externen? Diende hij te voorzien in de behoeften van zijn gezin?) Een minimum aan uit te keren vergoeding wordt derhalve niet opgelegd.⁶⁴

De veroordeelde hoeft geen sociaal reclasseringsplan voor te leggen, hij dient zich wel akkoord te verklaren met de opgelegde voorwaarden (art. 54).

2.7.3. Voorbereiding en verdere procedure

Zoals bij de voorwaardelijke invrijheidstelling start de directeur de procedure ambtshalve op (art. 50). De gedetineerde hoeft hier zelf niet om te verzoeken. Voor het overige is de procedure volledig gelijklopend met de procedure voor de strafuitvoeringsrechtbank zoals hierboven beschreven (punt 2.5.3. en volgende).

De vraag stelt zich hoe deze modaliteit zich verhoudt met de eveneens door de regering aangekondigde⁶⁵ overbrenging van buitenlandse gevangenen naar hun land van herkomst om daar hun straf uit te zitten.⁶⁶

2.8. De overname van het toezicht van in het buitenland voorwaardelijk in vrijheid gestelden⁶⁷

Via een internationaal verdrag kan de Belgische Staat het toezicht op voorwaardelijk in vrijheid gestelde personen overnemen, mits naleving van de maatregelen en onder de voorwaarden die opgelegd zijn in het buitenlandse strafvonnis. De toestemming van de veroordeelde is daarbij niet vereist. Indien de in het buitenland opgelegde voorwaarden naar aard en duur niet overeenstemmen met degene die voor gelijkwaardige feiten in onze wetgeving zijn bepaald, dient de Procureur des Konings van het rechtsgebied waar deze persoon verblijft de zaak aanhangig te maken bij de strafuitvoeringsrechtbank. Deze Procureur (en dus niet het openbaar ministerie bij de strafuitvoeringsrechtbank?!) vordert de aanpassing van de opgelegde toezichtmaatregelen aan de Belgische wet, zonder dat

deze voorwaarden mogen worden verzwaaard. De strafuitvoeringsrechtbank doet uitspraak binnen de maand.

3. Besluit

Sinds 1 februari is niet alleen de voorwaardelijke invrijheidstelling, maar zijn ook de andere modaliteiten zoals uitgangsvergunning, penitentiaal verlof, beperkte detentie en elektronisch toezicht bij wet geregeld.

De strafuitvoeringsrechtbanken zijn geïnstalleerd en procedures zijn uitgewerkt. Hiermee zijn tientallen ministeriële omzendbrieven naar de prullenbak verwezen. Dit biedt duidelijk voordelen. De regeling is duidelijk en helder uitgewerkt in één basistekst, met ondertussen al meerdere Koninklijke en Ministeriële Besluiten. Het is dan ook opmerkelijk dat een half jaar na verschijnen van de wet er al aanpassingen (moeten) gebeuren. In de pers waren er kritieken te horen – o.m. van de gevangenisdirecteurs over de snelheid waarmee de wet werd ingevoerd en het tekort aan personeel om de hervorming te realiseren. Gelijkaardige stemmen gingen ook op voor de personeelsbezetting van de nieuwe strafuitvoeringsrechtbanken.

De vrees is niet onterecht dat er ook op dat vlak een nieuwe gerechtelijke achterstand zal ontstaan met alle gevolgen van dien. Door de invoering op 1 februari kwamen heel wat gedetineerden van de ene dag op de andere immers in de tijdsvoorwaarden voor bepaalde modaliteiten en zij deden dan ook prompt en massaal hun aanvraag. Zullen de nieuwe strafuitvoeringsrechtbanken deze stormvloed aankunnen? Wat zal het effect zijn op de reeds bestaande overbevolking in onze penitentiaire instellingen?⁶⁸

De penitentiaire administratie op de verschillende niveaus zal moeten wennen aan termijnen die voor de gedetineerden rechtsgevolgen creëren, meer bepaald de toekenning van penitentiaal verlof.

Hoewel men zowel voor de omgang met de wet als voor de nieuwe werkwijze in grote mate kan terugrijpen naar de ervaringen van en met de Commissies-VI, zullen vele vragen pas hun beslag krijgen nadat de eerste vonnissen zijn geveld. In de eerste maanden zullen wellicht ook een aantal kinderziektes en verborgen gebreken duidelijk worden: "the proof of the pudding is in the eating".

64 Memorie van toelichting, o.c., p. 62.

65 Onkelinx, L. (2006), Algemene beleidsnota van de Minister van Justitie, Parl. doc. Kamer, 2006-07, nr. 51 2706/007, p. 49.

66 Ik verwijfs naar de wet van 23 mei 1990 inzake de overbrenging tussen Staten van veroordeelde personen, meer bepaald naar het in 2005 ingevoegde artikel 5bis dat voorziet dat de toestemming van de veroordeelde niet vereist is indien het internationaal verdrag dat België bindt daarin voorziet.

67 Wet van 23 mei 1990 inzake de overbrenging tussen Staten van veroordeelde personen, de overname en de overdracht van het toezicht op voorwaardelijk veroordeelde of voorwaardelijk in vrijheid gestelde personen, en de overname en de overdracht van de tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende straffen en maatregelen, art. 16.

68 Nu al valt te voorspellen dat wanneer in 2008 de wet ook voor de straffen onder de drie jaar in werking treedt de gevolgen voor de overbevolking catastrofaal zullen zijn. De veroordeelden met een straf onder de drie jaar die nu onmiddellijk kunnen genieten van elektronisch toezicht of een voorlopige invrijheidstelling, zullen dan eerst de procedure voor de strafuitvoeringsrechter moeten afwachten. Dit kan ertoe leiden dat deze veroordeelden in een aantal omstandigheden (al in voorhechtenis, bij onmiddellijke aanhouding, bevel tot gevangenneming of indien ze om een andere reden niet vanuit vrijheid een verzoek tot de strafuitvoeringsrechter richten), tot meer dan drie maanden langer in de gevangenis zullen verblijven dan thans het geval is. De termijnen waarbinnen de directeur en het openbaar ministerie hun adviezen moeten uitbrengen zijn immers dezelfde als degene die hierboven voor de straffen boven drie jaar werden beschreven.

Gedetineerden in België: wie zijn ze, wat doen ze en van waar komen ze?

Veerle Claerebout en Julie Strypstein *

De bedoeling van dit artikel is een recent overzicht geven van de Belgische gedetineerdenpopulatie. Via de vragen 'Wie zijn ze?' 'Wat doen ze' en 'Van waar komen ze?' trachten we een zo gevarieerd en recent mogelijk beeld te schetsen van de huidige 'bevolking achter de tralies'.

België telt momenteel¹ 33 gevangenissen, 15 aan elke zijde van de taalgrens en 3 in Brussel. De capaciteit in 2005 lag op 8.475 plaatsen, waarvan 383 bestemd voor vrouwen.² In 2002 stond de capaciteit op 7.870, waarvan 342 beschikbaar voor vrouwen.³ Op drie jaar tijd zien we een stijging met 605 plaatsen of iets meer dan 7 %. Dit is het gevolg van renovatiewerken in verschillende gevangenissen, het gebruik van de volledige capaciteit van de nieuwe gevangenis van Iltre en de opening van een nieuwe gevangenis te Hasselt met een capaciteit voor 450 gedetineerden. Gelijktijdig zien we ook een evolutie in het aantal gedetineerden. In 2002 bevonden zich 8.605 personen⁴ in de Belgische gevangenissen voor 7.870 plaatsen.⁵ De detentieratio⁶ op 1 september van dat jaar bedroeg 83,9 per 100.000 inwoners.⁷ 2005 wordt gekenmerkt door een capaciteitstekort van 900 plaatsen, dit is een overbevolking van 10 %. Op 1 september 2005 hadden we een detentieratio van 89,7 gedetineerden per 100.000 inwoners.⁸ Op drie jaar tijd is een stijging merkbaar van 5,3 gedetineerden per 100.000 inwoners.

Dat België te kampen heeft met overbevolkte gevangenissen is niet nieuw en ook niet typisch voor ons land. Anno 2006 is de grens van 10.000 gedetineerden overschreden.⁹ Dit indrukwekkende cijfer roept bij ons

de vragen op: "Wie zijn ze en van waar komen ze?". Om misverstanden te vermijden, beklemtonen we dat het hier gaat om een korte schets, op basis van beschikbaar cijfermateriaal. Het is niet onze bedoeling een exhaustief antwoord te formuleren op deze vragen, noch verklaringen te geven voor de gepresenteerde cijfers. Hierover is reeds heel wat geschreven.¹⁰

Wie zijn ze?

Op 31 januari 2007 tellen we 9.814 gedetineerden in de Belgische gevangenissen, bestaande uit 9.383 *mannen* en 431 *vrouwen*. Het aandeel vrouwen bedroegt op die dag dus 4,4 %. Doorheen de jaren is het aandeel van vrouwen binnen de Belgische gevangenispopulatie een constante die ligt rond de 4 à 5 %.¹¹ Om precies te zijn merken we dat er tussen 1996 en 2006 sprake is van een 'fluctuatie' (als we al van een fluctuatie kunnen spreken) waarvan de ondergrens 4 % en de bovengrens 4,6 % bedraagt.

Verder worden de gedetineerden ook onderverdeeld in verschillende categoriën al naargelang hun statuut. Naast *veroordeelden* vinden we in de populatie ook *voorlopig gehechten* en *geïnterneerden*. De personen onder *elektronisch toezicht* maken eveneens deel uit van de gevangenisbevolking, hoewel ze niet binnen de muren verblijven. We vestigen er de aandacht op dat er een categorie is die bestaat uit gedetineerden in een bijzondere situatie zoals minderjarigen, ter beschikking gestelden van de regering, landlopers, ... Deze categorie slankte af van 11 % naar minder dan 2 % tussen 1990 en 2006.¹² Dit was het gevolg van een

* Respectievelijk assistent en versorser bij de Vakgroep Criminologie van de Vrije Universiteit Brussel.

1 Februari 2007.

2 A. BOURLET, *Justitie in cijfers 2006*, Brussel, FOD Justitie, www.just.fgov.be, geopend op 10 januari 2007.

3 A. BOURLET, o.c., 43, geopend op 10 januari 2007

4 Op 1 maart.

5 A.A. BOURLET, o.c., 43, geopend op 10 januari 2007.

6 De detentieratio geeft het aantal gedetineerden per 100.000 inwoners weer. Aan de hand van deze maat is vergelijking op internationaal niveau mogelijk.

7 M.F., AEBI, N., STADNIC, *Council of Europe – Space I (Council of Europe Annual penal statistics)*, Strasbourg, University of Lausanne, 2007, 20.

8 M.F., AEBI, N., STADNIC, o.c., 19.

9 Als we de gedetineerden onder het regime van elektronisch toezicht erbij rekenen, zie J., STRYPSTEIN, "10 000!", *Fatik* 2006, 1.

10 Zie hiervoor onder andere: S. SNACKEN, J. KEULEN & L. WINKELMANS, *Buitenlanders in de Belgische gevangenissen: knelpunten en mogelijke oplossingen. Onderzoeksrapport: 1 november 2003 – 31 januari 2004*, Koning Boudewijnstichting, Brussel, 2004, 102p; H. TUBEX & J. STRYPSTEIN, "Veel gedetineerden, weinig cijfers", *Panopticon* 2004, 112-120; H. TUBEX & J. STRYPSTEIN, "Grasduinen in penitentiaire bronnen en "statistieken", in E. DEVROE, K. BEYENS & E. ENHUS (red.) *Zwart op wit? Duiding van cijfers over onveiligheid en strafbedeling in België*, VUBPRESS, Brussel, 2006, 321-357.

11 Voor absolute aantallen verwijzen we naar: A. BOURLET, o.c., geopend op 10 januari 2007.

aantal wetswijzigingen, waardoor bepaalde groepen niet langer in de gevangenis worden opgesloten. De veroordeelden vormen de grootste brok, tussen 1990 en 2006 schommelde hun aandeel tussen 40 % en 58 %. De voorlopig gehechten hebben in dezelfde periode een aandeel in de totale populatie dat schommelt tussen 29 % en 40 %. Uitgezonderd in 1992, lag het aantal veroordeelden steeds hoger dan het aantal voorlopig gehechten. In dat jaar bevonden zich 2.538 voorlopig gehechten en 2.536 veroordeelden in de Belgische gevangenis, beiden goed voor een aandeel van 40 %. In 2003 bedroeg het aantal voorlopig gehechten opnieuw deze bovengrens van 40 %, terwijl het aandeel veroordeelden dan op 52 % lag. Het aandeel veroordeelden behaalde zijn maximum in 1999, namelijk 58 % van de totale gevangenispopulatie. Daarnaast zien we dat het aandeel van geïnterneerden tussen 1990 en 2006 schommelde rond de 7,8 %, met een minimum van 7% in 1996 en een maximum van 9,1 % in 2005. Sinds 1999 vinden we ook een categorie 'gedetineerden onder elektronisch toezicht', in dat jaar telden we er 10. Dit aantal loopt geleidelijkaan op tot 286 in 2003 om vervolgens lichtjes te dalen tot 277 in 2005. In 2006 staan ze opnieuw iets hoger, namelijk 337 veroordeelden onder E.T..¹³

Wat doen ze?

Een antwoord geven op de vraag welke misdrijven aanleiding geven tot detentie is geen sinecure. De meest recente cijfers¹⁴ waarover we beschikken, dateren van 2005 en zijn gebaseerd op een rapport gepubliceerd door de Raad van Europa.¹⁵ Voor wat België¹⁶ betreft zien we dat 'Gewone diefstal – (other types of theft)', met een aandeel van 18 % het meest voorkomende misdrijf is dat een detentie tot gevolg heeft. 'Diefstal met verzwarende omstandigheden' (Robbery) 'Drugsdelicten (Drug offences)', 'Aanranding (Assault)', 'Verkrachting (Rape)', 'doodslag al dan niet met verzwarende omstandigheden (Homicide)' en een restcategorie 'vormen met een aandeel van respectievelijk 16,8%, 14,4 %, 10,6 %, 5,3 %, 4,8 %, 3,0 % de overige misdrijven die het statuut 'gedetineerde' oplevert.¹⁸

Van waar komen ze?

De gedetineerdenpopulatie in de Belgische gevangenis omvat diverse nationaliteiten. We zijn er ons van bewust dat het spreken over 'nationaliteit' een beperking van de werkelijkheid is. Wanneer we de groep gedetineerden met de Belgische nationaliteit in cijfers uitdrukken, mogen we niet voorbij gaan aan de heterogene samenstelling desbetreffende, denk maar aan de zogenaamde genaturaliseerde Belgen. Zij hebben wel de Belgische nationaliteit, maar een andere afkomst. De groep gedetineerden met een niet-Belgische nationaliteit is ook geenszins homogeen. Enerzijds kunnen we spreken van personen die naar België komen en ervoor kiezen hun oorspronkelijke nationaliteit te behouden, anderzijds van personen die in België geboren en getogen zijn maar een vreemde nationaliteit hebben en behouden. Daarnaast speelt de vreemdelingtoestand bij deze mensen ook een rol. Deze wordt opgedeeld in drie categorieën, namelijk mensen met een onzekere verblijftoestand waarbij hun statuut nog niet gedefinieerd is door de Dienst Vreemdelingenzaken, mensen die geen recht hebben op verblijf in ons land en tot slot mensen die wel recht hebben op verblijf.

Sedert het einde van de jaren 80 neemt het aandeel gedetineerden die een niet-Belgische nationaliteit hebben, toe. Zij vormen sinds de jaren 90 ongeveer 40 % van het totaal aantal gedetineerden. Verhoudingsgewijs is er een oververtegenwoordiging van personen met een niet-Belgische nationaliteit in de gevangenis ten opzichte van hun aandeel in de totale nationale bevolking (10 %). Dit betekent echter niet dat vreemdelingen criminelere zijn dan Belgen. De soms selectieve werking van de strafrechtspleging biedt hier een mogelijke verklaring.¹⁹

Het meest recente en beschikbare cijfermateriaal toont aan dat in 2003 55 % van de totale groep veroordeelden en voorlopig gehechten de Belgische nationaliteit heeft en 45 % een niet-Belgische nationaliteit. In Vlaanderen is de verhouding dezelfde als op nationaal gebied. In Wallonië en Brussel zien we andere verhoudingen. 62 % Belgen en 38 % niet-Belgen voor Wallonië én respectievelijk 32 % en 68 % voor Brussel. De oververtegenwoordiging van niet-Belgen in Brussel is mede te verklaren door het feit dat personen zonder geldige verblijfspapieren rechtstreeks van de nationale

12 Percentages berekend op basis van het aantal gedetineerden op 1 maart van het besproken jaar.

13 A. BOURLET, o.c., 43, geopend op 10 januari 2007.

14 De gepresenteerde cijfers dienen evenwel te worden gerelativeerd aangezien geen rekening werd gehouden met het misdrijf waarvoor men in hoofddorde werd veroordeeld. Personen in dit geval werden voor elk van de misdrijven waar ze schuldig aan werden bevonden afzonderlijk in de cijfers werden opgenomen.

15 In dit rapport wordt weergegeven welke misdrijven aanleiding geven tot detentie én dit voor alle landen behorende tot de Europese Unie. Gezien ons opzet, beperken wij ons evenwel enkel tot de Belgische situatie.

16 Percentages berekend op het aantal gedetineerden op 1 september 2005.

17 Deze categorie bestaat uit de misdrijven die als dusdanig geen vernoemenswaardig aandeel van de dagpopulatie uitmaken op 1 september 2005.

18 M.F., AEBI, N., STADNIC, o.c., 35.

19 K. BEYENS & H. TUBEX, "Gedetineerden geteld", in S. SNACKEN, *Strafrechtelijk beleid in beweging*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 149-152.

luchthaven worden overgebracht naar de Brusselse gevangenissen in afwachting van hun uitwijzing.²⁰

Wat de vreemdelingentoestand van deze mensen betreft, is de verblijfstoestand bij de meerderheid van hen onzeker te noemen. In 2003 gold dit voor 65 % van de gedetineerde vreemdelingenpopulatie. De personen met een onzeker verblijfsstatuut ondervinden de grootste problemen in de gevangenis, vooral naar een mogelijke invrijheidstelling toe. Binnen de groep vreemdelingen zonder verblijfsvergunning onderscheiden we vervolgens diegene die een misdrijf hebben gepleegd en diegene die enkel administratief gehecht zijn. Het aantal administratieve opsluitingen is de laatste jaren gedaald van zo een 350 à 400 in 1993 tot zo een 50 à 100 in 2003.²¹

De populatie niet-Belgen wordt hoofdzakelijk gevormd door Europeanen en Afrikanen. De grootste groepen zijn de Noord-Afrikanen, de Zuid-Europeanen (tot in 1999) en de Oost-Europeanen (vanaf 1999). Tussen 1993 en 2003 merken we een duidelijke verschuiving. Waar de Noord-Afrikanen altijd het overwicht hebben in de gevangenisbevolking met een niet-Belgische nationaliteit, merken we dat ze worden bijgehaald door de Oost-Europeanen. Het aandeel gedetineerden met een Oost-Europese nationaliteit is in de periode 1993-2003 gestegen van 13 % naar 23 %. Het aandeel Noord-Afrikanen daarentegen blijft redelijk constant schommelen tussen de 34 % en de 39 %. Binnen de groep Noord-Afrikanen zijn de gedetineerden met de Marokkaanse nationaliteit in de meerderheid, gevolgd door de Algerijnen. De groep Oost-Europeanen wordt voornamelijk gevormd door Roemenen en ex-Joegoslaven.²²

20 S. SNACKEN, J. KEULEN & L. WINKELMANS, o.c., 17.

21 S. SNACKEN, J. KEULEN & L. WINKELMANS, o.c., 26 & 27.

22 S. SNACKEN, J. KEULEN & L. WINKELMANS, o.c., 20-22.

Politieke partijen over gevangeniswezen

Wouter Coucke *

De afgelopen jaren werden heel wat inspanningen geleverd om het Belgische gevangeniswezen te hervormen. De Basiswet, de wet op de externe rechtspositie en de oprichting van de strafuitvoeringsrechtbanken vormen alvast een flinke stap vooruit in de rechtsbescherming van gedetineerden. Maar het werk is lang niet af. De uitvoering van al deze nieuwe wetten staat nog in kinderschoenen, en er zijn nog heel wat problemen in de praktijk die wachten op een oplossing.

Met de verkiezingen in het vooruitzicht peilde de Fatikredactie bij alle democratische partijen naar hun visie op de belangrijkste actuele problemen in het strafbeleid. In deze bijdrage vindt u een samenvatting van de verschillende partijstandpunten over overbevolking, uitvoering van de Basiswet, internering, strafuitvoeringsrechtbanken en de strafuitvoering.¹

1. Overbevolking

Zowat alle partijen zijn ervan overtuigd dat capaciteitsuitbreiding nodig is. Ze zijn het er ook over eens dat geïnterneerden niet thuis horen in de gevangenis en recht hebben op aangepaste opvang. Natuurlijk leggen de partijen verschillende accenten.

Voor NV-A moet de bouw van nieuwe gevangenisfinancierd worden in samenwerking met privé-investeerders. Uitbreiding van het alternatieve circuit is een goede zaak, zij het enkel voor bepaalde misdrijven. Voor plegers van gewelddelicten, recidivisten en gewoontemisdadigers zweert NV-A bij gevangenisstraf. Tot slot meent NV-A dat het percentage voorlopig gehechten in de gevangenis naar beneden moet.

CD&V meent dat er een noodplan moet komen voor de aanpak van de overbevolking. Het plan omvat onder meer een capaciteitsuitbreiding. Volgens CD&V is er nood aan 2000 bijkomende cellen. Daarnaast moet het alternatief circuit verder uitgebouwd worden. Hierbij wordt het belang van goede begeleiding benadrukt. Er moet een degelijke opleiding voorzien worden voor

penitentiaire beampten.

Voor VLD moet de overbevolking in de eerste plaats aangepakt worden door een meer geschikte opvang te zoeken voor degenen die er niet thuis horen. Dit zijn niet enkel de geïnterneerden maar ook buitenlandse gedetineerden. Zij moeten indien mogelijk hun straf uitzitten in hun land van herkomst. VLD is voorstander van een uitbreiding van het elektronisch toezicht. Daarnaast wijst de partij op de nood aan modernisering van de gevangenis.

Spirit wil op de eerste plaats de instroom in de gevangenis beperken. Hierbij wordt vooral gedacht aan een beperking van de toepassing van voorlopige hechtenis. Wat de uitstroom betreft, pleit Spirit voor het behoud van de voorwaardelijke invrijheidstelling, die gezien moet worden als een basisgegeven in de reclassering van gedetineerden in de maatschappij.

SPa wil enerzijds de celcapaciteit verhogen en anderzijds alternatieven voor gevangenisstraf ondersteunen. Er moet gestreefd worden naar een evenwicht tussen instroom en uitstroom. Net als haar kartelpartner, vindt SPa het hoge aantal voorlopig gehechten problematisch. Bovendien moet de mogelijkheid om buitenlandse gedetineerden hun straf te laten uitzitten in hun land van herkomst verder uitgebreid worden. Groen! tenslotte pleit voor een maximale toepassing van alternatieve maatregelen zoals werkstraf of elektronisch toezicht. Daarnaast moet het rijverbod een autonome sanctie worden, die ook kan opgelegd worden voor andere misdrijven dan verkeersdelicten. Groen! staat niet afwijzend tegenover uitbreiding van de celcapaciteit. Wel benadrukt Groen! dat dit gepaard moet gaan met méér celruimte en een meer aangepaste gevangenisinrichting.

2. Uitvoering van de Basiswet

NV-A ziet verschillende hinderpalen voor een vlotte uitvoering van de Basiswet. Volgens hen zijn de opvattingen hierover in Vlaanderen en Wallonië verschillend. De samenwerking tussen de Minister van Justitie en

* Stagiair Liga voor Mensenrechten.

¹ Om de neutraliteit te bewaren werden eerst de nationale partijsecretariaten gecontacteerd. Zij verwezen ons door naar de specialisten ter zake binnen hun partij. Volgende personen beantwoordden onze vragen: Ingrid Saye (CD&V), Jochen Soetens (VLD), Piet De Bruyn (NV-A), Stijn Decordier (Sp.a), Walter Muls (Spirit) en Stefaan Van Hecke (Groen!). CD&V bezorgde ons het Globaal Noodplan voor de strafuitvoering waarin de antwoorden op onze vragen terug te vinden waren.

de gemeenschappen verloopt dan ook moeizaam. De federale regering legt op financieel vlak niet de juiste prioriteiten. De oplossing ligt dan ook voor de hand: defederalisering van justitie, gevangeniswezen en curatieve volksgezondheid.

CD&V is voorstander van een snelle implementatie van de Basiswet. Iedere gedetineerde heeft recht op een menswaardig en duidelijk statuut. Ook achter de tralies moet er tijd en plaats zijn voor opleiding, werk, ontspanning en sociale en medische begeleiding. Hiervoor moeten dan ook de nodige middelen vrijgemaakt worden.

De VLD is voorzichtig. De partij wijst op de gigantische hervorming die nodig is om de wet uit te voeren. Dit zal niet van een leien dakje lopen. Er is bovendien overleg nodig tussen de federale overheid en de gemeenschappen. Een werk van lange adem dus...

Spirit meent dat op de eerste plaats aandacht gegeven moet worden aan de verzuchtingen van het gevangenispersoneel. De penitentiair beambten werden te laat geïnformeerd over de Basiswet. Dit bracht heel wat misverstanden en ongenoegen met zich mee. We hadden een voorbeeld moeten nemen aan Nederland. Daar slaagde men erin het gevangenispersoneel goed te informeren en hen er zo van te overtuigen dat een basiswet een goede zaak is, die ook zekerheden geeft aan het personeel.

Sp.a sluit zich hierbij aan. Om een goede uitvoering van de wet mogelijk te maken, is het van fundamenteel belang dat rekening gehouden wordt met de opmerkingen en vragen van het penitentiair personeel. Er moet gestreefd worden naar een werkbare en aanvaardbare implementatie voor iedereen en dit vraagt tijd. Bovendien pleit SP.a voor een goede samenwerking en structureel overleg tussen de federale overheid en de gemeenschappen.

Groen! wijt de moeizame uitvoering van de Basiswet aan de gevoeligheid van het thema bij de publieke opinie. Zeker in een verkiezingsjaar mag de invloed van het grote publiek niet onderschat worden. Een andere oorzaak van de trage gang van zaken is het zoeken naar een evenwicht tussen de federale Basiswet en het Vlaams Strategisch Plan voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden.

3. Internering

NV-A kan weinig goeds zeggen over de hervorming van de internering. De nieuwe wet is gebaseerd op de Waalse benadering en gaat voorbij aan de Vlaamse praktijk. De wet gaat uit van de verplichte plaatsing. Gezien de bouw van nieuwe instellingen in Gent en Antwerpen nog heel wat tijd in beslag zal nemen,

dreigen nog meer geïnterneerden in de gevangenis te worden opgesloten zonder begeleiding. Bovendien zal het jarenlang goed uitgebouwde Vlaamse overlegmodel tussen de Commissies Bescherming van Maatschappij, de justitiehuisen, de psychosociale diensten van de gevangenis, de ziekenhuizen, de ambulante zorgcircuits, de deskundigen en de geïnterneerden zelf verloren gaan door de verstrakking van de procedures.

Ook CD&V wijst op enkele pijnpunten in de nieuwe wet. Er is te weinig oog voor de behandeling van de geïnterneerde. Ook het kennis- en observatiecentrum (POKO) kwam niet tot stand, hoewel het op papier reeds bestaat. Een doorn in het oog van CD&V is de mogelijkheid van elektronisch toezicht voor plegers seksuele misdrijven op minderjarigen.

Gevraagd naar haar standpunt over internering, liet de VLD verstaan dat ze het nieuwe wetsontwerp steunt.

Spirit ijvert al lang voor een betere opvang van geïnterneerden. De partij gelooft dat de nieuwe wet, samen met de geplande instellingen in Gent en Antwerpen, een belangrijke stap vooruit betekent voor de situatie van de geïnterneerden.

Ook SP.a is tevreden met het initiatief om twee nieuwe instellingen te bouwen in Gent en Antwerpen. Maar er zijn natuurlijk ook meer structurele ingrepen nodig. Geïnterneerden hebben nood aan hulpverlening, begeleiding en een zinvolle tijdsbesteding.

Groen! is voorstander van opvang van geïnterneerden in beveiligde en voldoende uitgeruste afdelingen binnen de reguliere psychiatrie en opvanginstellingen. Alleen high-risk patiënten kunnen geplaatst worden in gespecialiseerde forensische psychiatrische klinieken. Voor sommige zware (seksuele) delinquenten is een effectieve levenslange internering de enige mogelijkheid om de samenleving afdoende te beschermen. Uiteraard moet deze opsluiting gepaard gaan met intensieve begeleiding en therapie.

4. Strafvitvoeringsrechtbanken

Alle partijen zijn het erover eens dat strafuitvoeringsrechtbanken nodig zijn. Hun invoering betekent een flinke stap vooruit. Uiteraard hebben sommigen kritiek bij de wijze waarop de nieuwe rechtscolleges ingevoerd werden.

N-VA betreurt de overhaaste werkwijze van de regering. Met de 'Wet betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis' krijgen de strafuitvoeringsrechtbanken de taken van de Commissies tot Bescherming van de Maatschappij er bovenop. Psychiatrische deskundigheid is niet verzekerd. Het ware beter geweest de werking van de strafuitvoer-

ringsrechtbanken te evalueren alvorens hun bevoegdheden uit te breiden tot de internering. De Minister had geen oor voor de voorstellen van academici en middenveldorganisaties om een psychiater deel te laten uitmaken van het college wanneer het beslist over internering.

Ook CD&V wijst op een aantal tekortkomingen in de huidige wet. Gezien de ruime bevoegdheden van de colleges zijn negen strafuitvoeringsrechtbanken onvoldoende. De inwerkingtreding van de nieuwe wetgeving werd bovendien onvoldoende voorbereid. Zo is het informaticasysteem van de strafuitvoeringsrechtbanken niet compatibel met dat van de correctionele griffies. Tot slot is het onaanvaardbaar dat de strafuitvoeringsrechtbank van Gent bevoegd gemaakt werd voor de gedetineerden uit Hasselt. CD&V pleit voor een strafuitvoeringsrechtbank per provincie.

VLD steunt de nieuwe wet ten volle. Natuurlijk kan de inwerkingtreding ervan op het terrein praktische problemen met zich meebrengen. Het is aan de Minister om hier een passende oplossing voor te bieden.

Ook Spirit is tevreden met objectivering van de strafuitvoering. Er moet wel over worden gewaakt dat goede praktijken die door de administratie werden ingesteld, niet verloren gaan, en dat de uitvoering van de straf niet wordt verlengd.

SP.a is optimistisch. Het is een goede zaak dat de strafuitvoeringsrechtbanken al van start zijn gegaan. Na verloop van tijd zal hun werking geëvalueerd en, indien nodig, aangepast worden.

Groen! noemt de oprichting strafuitvoeringsrechtbanken revolutionair. De partij pleit voor een uitbreiding van de bevoegdheden. Ook penitentiair verlof, uitgangspemissie en strafonderbreking, waarvoor de Minister van Justitie bevoegd blijft, horen volgens Groen! aan de strafuitvoeringsrechtbanken voorgelegd te worden.

5. Strafuitvoering

Allereerst benadrukt N-VA de nood aan meer preventieve maatregelen, zoals een sneller en efficiënter ingrijpen bij problematische opvoedingssituaties en ondersteuning van gezinnen in nood. Daarnaast is NV-A voorstander van herstelbemiddeling en een herstelgerichte afhandeling van strafzaken. Tot slot zijn alternatieve straffen aangewezen in geval van fraude en onopzettelijke slagen en verwondingen. CD&V is voorstander van verdere uitbouw van alternatieve straffen. Deze moeten een werkelijk alternatief vormen voor de gevangenisstraf door voldoende diensten te voorzien die werkstraffen en dienstverlening onder toezicht organiseren.

Voor VLD kan opsluiting slechts een ultimatum remedium zijn. Ze kan enkel opgelegd worden ter beveiliging van de maatschappij of voor misdrijven die zo zwaar zijn dat een alternatieve straf niet volstaat. Werkstraffen zijn in sommige gevallen een prima alternatief voor gevangenisstraf. Toch zullen alternatieve straffen de gevangenisstraf nooit helemaal kunnen vervangen.

Volgens Spirit moet gestreefd worden naar een zo groot mogelijk arsenaal aan alternatieven voor vrijheidsberoving. Er moet over gewaakt worden dat de bestraffing efficiënt is, zowel t.a.v. de dader als t.a.v. de maatschappij.

Ook SP.a meent dat er zo veel mogelijk beroep gedaan moet worden op alternatieve sancties. Toch beschouwt de partij de gevangenisstraf als een noodzakelijk onderdeel van ons rechtsstelsel. Hierbij wordt benadrukt dat mensen die niet thuishoren in de gevangenis, er ook niet in terecht mogen komen. Wie wel een gevangenisstraf verdient, heeft recht op een correcte en humane behandeling. De herstelgedachte moet verder gepromoot worden, zeker in het domein van de strafuitvoering.

Groen! maakt zich ernstige zorgen over de inhoud of invulling van de detentie. Herintegratie moet de eerste bekommernis zijn. Of een persoon opnieuw succesvol kan meedraaien hangt in grote mate af van de manier waarop de detentie wordt ingevuld. Groen! pleit verder voor een betere ondersteuning van maatschappelijke werkers bij de begeleiding, opvolging en controle van alternatieve sanctionering en voorwaardelijke invrijheidstelling.

Conclusie

Allereerst kunnen we vaststellen dat het gevangeniswezen een politiek item is geworden. Over enkele basisprincipes zijn alle partijen het eens. De overbevoeling moet aangepakt worden, geïnterneerden horen niet thuis in de gevangenis, strafuitvoeringsrechtbanken zijn een goede zaak en het alternatief circuit moet verder uitgebouwd worden.

Alle partijen stellen dat de gevangenisstraf een 'ultimatum remedium' moet zijn, maar de meesten geven hieraan wel een heel ruime invulling. Het Belgisch strafwetboek dateert uit de 19e eeuw. Gevangenisstraf werd toen beschouwd als een zeer humane straf. Dat was ook zo... zeker in vergelijking met toen gebruikelijke straffen zoals het afhakken van de rechterhand en het brandmerk. Intussen zijn de tijden gelukkig veranderd. Met al de alternatieven die voorhanden zijn, moet de vraag gesteld worden of hechtenis wel de meest geschikte straf is voor alle feiten waaraan ze nu gekoppeld wordt. Een uitdaging voor het nieuwe parlement?

	Overbevolking	Basiswet	Internering	Strafuitvoerings-rechtbanken	Strafuitvoering
NV-A	<ul style="list-style-type: none"> • capaciteitsuitbreiding • uitbreiding alternatieve sancties voor bepaalde delicten • beperking VH 	<ul style="list-style-type: none"> • defederalisering van justitie, gevangeniswezen en curatieve gezondheid 	<ul style="list-style-type: none"> • de nieuwe wet is een miskleun 	<ul style="list-style-type: none"> • uitbreiding bevoegdheid tot internering is geen goede zaak 	<ul style="list-style-type: none"> • meer preventie • alternatieve sancties voor bepaalde delicten
CD&V	<ul style="list-style-type: none"> • capaciteitsuitbreiding • uitbreiding alternatieve sancties • opleiding en opwaardering PB's 	<ul style="list-style-type: none"> • snelle implementatie nodig • middelen vrijmaken! 	<ul style="list-style-type: none"> • POKO moet opgericht worden • Geen ET na seksueel misdrijf tegenover minderjarige 	<ul style="list-style-type: none"> • 1 SURB per provincie 	<ul style="list-style-type: none"> • uitbouw alternatieve sancties
VLD	<ul style="list-style-type: none"> • buitenlandse gedetineerden naar land van herkomst • uitbreiden ET 	<ul style="list-style-type: none"> • implementatie is een lange termijnproject • nood aan overleg 	<ul style="list-style-type: none"> • steunt de wettelijke hervorming 	<ul style="list-style-type: none"> • steunt de wettelijke hervorming 	<ul style="list-style-type: none"> • uitbouw alternatieve sancties • geen volwaardige vervanging voor detentie
Spirit	<ul style="list-style-type: none"> • beperking VH • behoud VI 	<ul style="list-style-type: none"> • informatie, overleg en opleiding personeel is prioritair 	<ul style="list-style-type: none"> • gelooft in de nieuwe wet en steunt bouw van centra 	<ul style="list-style-type: none"> • zorgen voor behoud van goede praktijken 	<ul style="list-style-type: none"> • uitbouw alternatieve sancties • nadruk op efficiënte straf
SP.a	<ul style="list-style-type: none"> • capaciteitsuitbreiding • buitenlandse gedetineerden naar land van herkomst • uitbreiding alternatieve sancties • beperking VH 	<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor noden van het personeel • overleg federale overheid en gemeenschappen 	<ul style="list-style-type: none"> • voorstander van nieuwe centra • nood aan structurele ingrepen 	<ul style="list-style-type: none"> • steunt de wettelijke hervorming 	<ul style="list-style-type: none"> • uitbouw alternatieve sancties • geen volwaardige vervanging detentie • promoten herstelgedachte
Groen!	<ul style="list-style-type: none"> • uitbouw alternatieve sancties • rijverbod als autonome straf • capaciteitsuitbreiding onder voorwaarden 	<ul style="list-style-type: none"> • evenwicht zoeken tussen Vlaamse en federale bevoegdheden 	<ul style="list-style-type: none"> • plaatsing kan enkel voor high risk patiënten 	<ul style="list-style-type: none"> • uitbreiding bevoegdheid tot penitentiaal verlof, uitgangspersmissie en strafonderbreking 	<ul style="list-style-type: none"> • uitbouw alternatieve sancties • nadruk op herintegratie

De praatgroep 'naastbestaanden van gedetineerden'

Fatik sprak met Justitieel Welzijnswerk, CAW Regio Leuven

Luc Robert *

Gevangenschap raakt niet alleen de gevangene zelf. Opsluiting treft tevens het sociale netwerk van de gedetineerde. Ouders, partner, kinderen, ooms, tantes, vrienden zien hun kind, partner, familielid of vriend(in) achter de tralies verdwijnen. Per gedetineerde die momenteel achter de tralies verblijft, zijn er dus minstens enkele personen die een *significant other* hebben die in de gevangenis zit. Deze groep naastbestaanden komt echter zelden in beeld - een reden te meer om aan deze belangrijke en omvangrijke groep aandacht te besteden. Sinds enige tijd bestaat er in het CAW Regio Leuven een praatgroep voor naastbestaanden van gedetineerden. Op woensdag 13 december vond een gesprek plaats met Sarah Klaps (begeleidster praatgroep naastbestaanden van gedetineerden, Justitieel Welzijnswerk, CAW Regio Leuven), Els (moeder van een gevangene) en Lut (echtgenote van een gevangene).

Fatik: Wat doet CAW Regio Leuven en meer specifiek Justitieel Welzijnswerk?

Sarah Klaps: Het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) Regio Leuven is een onafhankelijke welzijnsorganisatie in de Leuvense regio. Het CAW wil in de eerste plaats een gastvrij aanspreekpunt zijn waar alle inwoners van de regio terecht kunnen met hun vragen en problemen; mensen die op zoek zijn naar informatie, advies, steun, begeleiding, tijdelijke huisvesting, ... Daarbij houden we de drempel bewust zo laag mogelijk. Want het CAW is er voor iedereen, en zeker voor mensen die kwetsbaar zijn. Wij helpen bij het ontlasten van het probleem en gaan samen op zoek naar een gepaste oplossing. Het CAW Regio Leuven telt 15 deelwerkingen en heeft een zeer divers aanbod. Justitieel Welzijnswerk (JWW) is één van de deelwerkingen van het CAW. Deze dienst biedt psychosociale, emotionele, praktische ondersteuning en juridisch advies aan gedetineerden, verdachten en hun familieleden. Verder organiseren wij ook dienstverlening en activiteiten in de beide Leuvense gevangenissen.

Fatik: Wat was de aanleiding om te beginnen met de praatgroep? Kan je daar iets meer over zeggen?

Sarah Klaps: Ongeveer tweeënhalve jaar geleden zijn wij gestart met de praatgroep. Tijdens onze individuele contacten met familieleden en partners, merkten wij dat mensen met heel gelijkaardige vragen en gevoelens rond het gebeuren zitten. Toen zijn we er toe gekomen om mensen een keer rond tafel te zetten, want uiteindelijk kan je als hulpverlener wel zeggen dat je iets begrijpt, maar het is toch nog iets anders als je lotgenoten rond de tafel brengt. Uiteindelijk was het onder meer de bedoeling om die gevoelens eens echt een plaats te geven. Wij kunnen als hulpverleners wel zeggen "Ik hoor dat ook bij anderen", maar als iemand die zelf iets gelijkaardigs meegemaakt heeft, ook zegt "Weet je, ik heb dat toen ook gedacht", dan betekent dat zoveel meer voor mensen. Bovendien zijn we bij collega's van Justitieel Welzijnswerk van Hasselt gaan informeren hoe dat bij hen liep. Wij hebben affiches uitgehangen en persoonlijke cliënten, die we al in begeleiding hadden, aangesproken en ondertussen zijn we twee jaar en een half verder en met mooie resultaten denk ik.

Fatik: Dus loopt dit initiatief voorlopig enkel in Hasselt en Leuven? Zijn dit de enige twee plaatsen met een praatgroep?

Sarah Klaps: Bij elke JWW zijn naastbestaanden een doelgroep, maar hoe dat ingevuld wordt, verschilt onderling. Er zijn zeker andere zinvolle projecten buiten een praatgroep zoals wij die hebben, zoals bijvoorbeeld een praatgroep tussen gedetineerden en familieleden op hetzelfde moment. Wij hebben voor dit opzet gekozen, met goede resultaten. We zijn gestart met drie bijeenkomsten tijdens de eerste maand, dit om de groep wat bijeen te brengen en elkaar wat te leren kennen. Nadien zijn we overgegaan naar een frequentie van éénmaal per maand. Om de zoveel tijd hebben we een instapmoment voor nieuwe deelnemers en kan de praatgroep ook verlaten worden. Op dit ogenblik is er een overgangperiode. Vanuit de begeleiding zouden wij een nieuwe groep willen starten, omdat we een aantal deelnemers hebben die al heel wat kennis en ervaringen hebben opgedaan. We willen hetzelfde proces starten met een nieuwe groep. Bovendien voelen we dat de deelnemers klaar zijn voor een volgende stap, waarbij ze wat meer op eigen benen gaan staan.

* Assistent, Leuvense Instituut voor Criminologie (LINC), K.U.Leuven.

Fatik: Hoeveel mensen nemen deel aan de praatgroep?

Sarah Klaps: Op dit moment zitten we met een tiental vaste deelnemers die er elke keer bij zijn. Het is ook al wel meer geweest. We hebben al een bijeenkomst gehad waarbij we veertien, vijftien deelnemers hadden. Ook om die reden kijken we uit naar een volgende stap. Met vijftien mensen rond de tafel voor een aantal uurtjes gedurende één avond per maand, om iedereen aan bod te laten komen en zijn verhaal te laten, daar zitten we dan met een maximum. Meer mensen kan niet, dat lukt gewoon niet. Dat is ook voor een groepsproces niet haalbaar meer.

Fatik: Wat is het belang van de praatgroep voor jullie beide als naastbestaanden van gedetineerden?

Lut: Ik ben vanaf dag één bij de praatgroep. Voor mij was het belangrijk om samen te komen met mensen die hetzelfde ervaren. Om wat naar buiten te komen, om daar samen iets te delen, enkele boodschappen mee te geven, misschien ook wel voor een beetje informatie. Dat is allemaal aan bod gekomen en dat is uiteraard zeer welkom. Het gevoel hebben dat je kan communiceren met mensen die hetzelfde meemaakt hebben, dat is essentieel. Dat je jouw stem kunt laten horen, dat je niet het gevoel hebt: "Ik sta er alleen voor" - want niets werkt als je er alleen voor staat. En dat heb je wel in die praatgroep, ik had dat heel vlug door, dat gaf een heel goed gevoel, vanaf dag één had ik dat al.

Els: Ja, ik kan dat allemaal beamen. In het begin is het een beetje aftasten wat er bij een ander gebeurt, zijn er gelijkenissen, zijn er verschillen? Uiteindelijk kom je in zo'n groep tot de conclusie dat de ervaringen toch sterk gelijklopen. Het gaat hem over de ervaringen van het probleem van detentie, waarmee je geconfronteerd wordt als familie, wat dat voor jou doet, wat dat in je omgeving doet, wat dat met jouw leven doet. Daarnaast gaat het ook om het ervaren van al die frustraties, van het gebrek aan kennis. Daarbij hebben we dus in de praatgroep enorm veel steun gehad. Bovendien is het veel efficiënter. Het gebeurt wel eens dat iemand een vraag stelt die je vijf minuten later zelf zou gesteld hebben, maar die je nu niet meer hoeft te stellen. Tevens is er een groei naar zekerheid. Bovendien, zoals Lut stelt, leidt het besef dat je er niet alleen voor staat ertoe dat je jezelf veel sterker voelt en dan weet je dat je niet geïsoleerd bent. Dat doet ook heel veel, dat is me heel hard opgevallen: dat heel wat mensen die daar van in het begin bij waren, werkelijk overtuigd waren dat zij moederziel alleen op de wereld stonden. We zitten in de meeste gevallen ook met een soort van schuld- en schaamtegevoel dat doorgaans niet erkend wordt of als doodnormaal beschouwd wordt. Maar ja, het is misschien wel normaal dat je dat hebt, maar het is niet normaal dat je – zoals ik dat heb zien gebeuren

in sommige gevallen in de praatgroep – dat tien jaar lang meedraagt, dat je zegt: "Het wordt tijd dat daar iets aan gedaan wordt". En daar heeft de praatgroep wel wat aan gedaan. En als je dan kijkt naar de veranderingen die dat teweeg gebracht heeft bij sommige mensen, dan kan je alleen maar zeggen: "Proficiat, het is gewoon subliem." Mensen die nu het verleden achter zich kunnen laten en die naar het heden en de toekomst leren kijken. Ja, dat is prachtig. En het maakt een verschil uit, niet alleen voor die persoon in kwestie, niet alleen voor die familie in kwestie, maar ook voor de gedetineerde, zeker weten. Naar ondersteuning toe, naar zekerheid toe, naar er meer zijn voor die gedetineerde, minder onder druk en minder last ervan hebben en meer iets positiefs kunnen doen en meer iets kunnen. Terwijl, als je door de situatie platgeslagen bent, dan doe je dat niet, dan durf je ook niet te praten. Als er één ding is wat in de loop van die jaren duidelijk geworden is, dan is het dat je recht van praten hebt. Het is niet dat je in een kastje staat en er niet meer uit mag komen vanaf het proces tot in der eeuwigheid. En als je dan kijkt naar het belang van het familielid voor gedetineerden, dan zeg ik, hoe sterker dat die mensen staan, hoe beter voor iedereen.

Lut: Ja, wie goed doet voor ons, doet ook goed voor de gedetineerde. Zo werkt het eigenlijk ook. Door goed contact te hebben met mensen die hetzelfde hebben meegemaakt, wordt je eigen visie ruimer. En dat is heel positief natuurlijk. Dan ga je ook beter, gezonder nadenken; je gaat gezondere beslissingen nemen; je gaat durven praten en dat is ook heel belangrijk. Je gaat de zaken eens anders bekijken. Ook al zit je er zelf in, gewoon door andermans verhaal eens te horen. Niet alleen het verhaal, maar vooral hoe de mensen zich erbij voelen.

Els: Ja, en met zo'n ruimere visie voel je jezelf als individu minder machteloos. Want zo voel je jezelf wel in het begin, zeker door de feiten en dan nog eens een keer door het proces. En als je daar dan alleen mee blijft zitten, dan kan je jezelf slachtoffer gaan voelen van de situatie en dan word je gewoon in die rol geduwd. Je bent niet verplicht om in die rol te gaan zitten, maar je wordt er toch wel een beetje in geduwd. Ik zeg niet dat ze je als slachtoffer beschouwen, maar het resultaat wordt wel dat je jezelf een beetje slachtoffer voelt van een hoop dingen die gebeuren waar je geen vat op hebt. Dat risico bestaat. Terwijl, als die visie opengetrokken wordt, dan zeg je: "Hola, ik ben niet alleen, en er zijn er zelfs die nog erger meemaken", dan zeg je: "Dit moet ik een keer opnieuw plaatsen".

Sarah Klaps: Voor familieleden gebeurt er ook plots heel wat in hun leven en die feiten veranderen heel wat. Voor hen gebeurt iets heel ingrijpends in het leven van iemand die tot hun familie behoort. Zij voelen zich machteloos in die situatie. Op één of andere manier

ben je daar ook door gekwetst, door die feiten. De familieleden en partners maken dan ook een soort verwerkingsproces door, dat de algemene lijnen van een verwerkingsproces volgt, zoals dat ook bij slachtoffers gebeurt.

Els: Als je weinig grip hebt op feiten, ervaar je een effect. Het gebeurt en je kunt er niets aan doen, je voelt je machteloos. Als je dan meer kennis en ervaring opdoet en ziet dat die ervaring kan gedeeld worden met anderen, dan heb je de indruk dat je meer grip krijgt op de situatie. Je gaat ook meer positief tegenover de situatie staan. Als je iets kan doen... Als je fiets kapot gaat en je kent niets van een fiets, tja, dan kan je hem alleen maar aan de kant zetten. Als je weet dat je iets kunt doen, als je er een beetje meer van kent, dan kan je al meer denken met die gegevens en dat is iets wat heel belangrijk is. En vooral als je ervaringen kunt delen met anderen.

Fatik: Om welke redenen is JWW gestart met de praatgroep?

Sarah Klaps: De redenen waarom wij besloten hebben om die groep op te richten: uitwisselen van informatie, herkenning en erkenning, steun vinden in gelijkaardige problemen, steun en stimulans, een positief voorbeeld kunnen zijn voor elkaar. Door verschillende voorbeelden en situaties tegen te komen om zo ook los te kunnen komen van die eigen situatie en ruimer te kunnen gaan zien en jezelf niet blind te staren op "dit is wat er met mij gebeurd is", ook zien dat andere mensen gelijkaardige dingen doormaken. Elke situatie is natuurlijk heel specifiek, maar daar voorbeelden in zien en mensen uit hun isolement halen. Dat zijn onze redenen.

Els: Het maakt een groot verschil. De individuele evolutie van de mensen is alleen maar positief. Het is niet omdat zoiets gebeurd is in mijn leven dat ik van nu af aan voor eeuwig moet zwijgen en dat ik niets meer waard ben.

Lut: Mijn verhaal is anders in die zin dat ik mijn echtgenoot heb leren kennen toen hij al in de gevangenis zat. Wanneer ik dat tegen iemand vertelde, merkte ik dat veel mensen hierdoor van hun stuk gebracht werden. Het gevaar bestaat dat je dat gaat overnemen. Ik ben wel altijd met mijn voeten op de grond blijven staan, maar ik voelde wel in mijn omgeving dat het vragen opriep. En vanaf dat ik er dan over sprak dat ik zelfs ging trouwen en wij getrouwd waren, dan was dat nog een pak erger. Er zijn mensen die tijdelijk afgehaakt hebben, maar dat is met de jaren wel hersteld. In de praatgroep is dan de steun van belang. Als je in aanraking komt met de buitenwereld, ervaar je soms een gevoel van "Ze zijn over mij aan het praten" of "Dat vermijd ik maar." Ik denk dat we daarin toch wel wat drempels overwon-

nen hebben, dat je gewoon zegt: "Maar kijk, waarom moet ik bij die kapper wegblijven? Ik ben mezelf, dat ze maar praten." In de praatgroep vind je een zekerheid, mensen luisteren er eens naar jouw verhaal en naar jouw gevoelens. Dat zorgt ervoor dat je zelfzeker wordt en dat je meer zelfvertrouwen krijgt.

Els: Vanuit de praatgroep word je mondiger. Als je zekerder in je schoenen staat, dan weet je ook dat je gewoon jezelf mag zijn. Dat je aan het label dat je dikwijls opgeplakt krijgt, in het dorp, of bij de burens of zo, niet moet beantwoorden. Je mag dat gerust terug afgooien en zeggen "Ik ben ik en het is niet omdat dat gebeurd is dat ik ineens een andere kleur krijg of een ander persoon ben", terwijl dat wel het gevoel is dat veel van de mensen hadden en nog hebben. Als je praat met andere familieleden van gedetineerden die dat proces - je kunt het een soort proces noemen - niet hebben doorgemaakt, dan stel je vast dat ze eigenlijk veel negatiever staan ten opzichte van een hoop dingen. En dan denk ik soms - dat is een persoonlijk standpunt of een persoonlijk gevoel - dat als die mensen de gedetineerde straks terug thuis krijgen, en ze negatief staan tegenover justitie, tegenover politie, tegenover straffen, tegenover vele zaken, en de gedetineerde komt daar dan terug, dan is dat al een zeer negatieve start naar de maatschappij toe. Als iemand sterker in zijn schoenen staat en positiever denkt, dan heb je een veel betere kans naar reïntegratie in de maatschappij toe, daar ben ik van overtuigd. En voor die mannen die geen familie hebben, moet die kloof enorm zijn.

Fatik: Kunnen jullie een voorbeeld geven van zowel de meest positieve als de meest negatieve ervaringen die jullie als naastbestaanden van een gedetineerde beleefd hebben?

Els: Ik kan alleen voor mezelf spreken. De meest negatieve ervaring is het moment van de feiten en dat is gerelateerd aan het gerechtelijk proces. Op dat moment worden al die feiten opnieuw naar boven gehaald. Het is niet dat het naar voren geschoven wordt, het is alsof jij terug naar het verleden geworpen wordt. Dat is een negatieve ervaring, om de eenvoudige reden dat je er op het moment van de feiten voor de eerste keer mee geconfronteerd wordt en dat je er bij het proces opnieuw mee geconfronteerd wordt, dit met een tussenperiode naar gelang van het type feiten. De schoonste ervaring die je kan hebben is elke stap in de juiste richting die je ziet gebeuren, elke positieve evolutie van het familielid in de gevangenis, wat dat ook is. Je bent daar zo mee verbonden, dat millimeters mijlpalen zijn. Elke steun die gegeven wordt aan de gedetineerde wordt ongelooflijk geapprecieerd en heeft een enorme impact. Echt, ik zie dingen gebeuren waarvan je kan zeggen, als dat in de maatschappij daarbuiten gebeurt, dat is daar peanuts. Daar spreek je niet over. Als dat gebeurt binnen een gevangenisstruc-

tuur of -systeem of -leven - want het is een leven op zich, het is een wereld op zich -, dan spreek je wel van 'amai, chapeau'. Het is daarom dat ik blijf zeggen, het moet gewoon meer gebeuren, want er is vraag naar.

Fatik: Welke zijn de positieve en negatieve ervaringen die je meemaakt hebt met betrekking tot het gevangeniswezen?

Els: Ik denk dat dat afhangt van de gevangenis. Ik kan alleen maar zeggen dat een positieve ingesteldheid van de gevangenisbewakers, van het gevangenispersoneel, enorm belangrijk is. Daar staat of valt de dag van een gedetineerde mee en automatisch wat je dan als familielid voelt buiten de gevangenis. Plus het aanbod van begeleiding en het gemak waarmee dat dan kan geleverd worden. Ik weet dat er in sommige gevallen heel wat procedures zijn vooraleer je iets kunt doen. Ik versta dat allemaal en dat heeft allemaal zijn reden. Dat heeft allemaal te maken met veiligheid en dat is absoluut een prioriteit. Persoonlijk kan ik niet zeggen dat ik daar negatieve ervaringen mee heb, echt niet. Integendeel. Als puntje bij paaltje komt, als ik in een noodsituatie terechtkom, dan zal ik eerst het CAW bellen en daarna de gevangenis, omdat ik bij het CAW een rechtstreekse lijn en een zeer positieve ingesteldheid vind. Een gevangenis zit nog altijd met een hele hoop andere petten, dan alleen maar wat ik als familielid nodig heb. Bijvoorbeeld, in mijn geval, toen mijn vader zeer zwaar ziek was, toen dacht ik: "Wat nu? Ik zou wel graag hebben dat mijn zoon hem zou kunnen bezoeken. Wat doe ik? Hoe breng ik dat over? Via welke kanalen werk ik?" En dan zijn de kanalen binnen in het gevangeniswezen wel zwaarder dan een rechtstreeks contact met het CAW. Maar dat is het enige.

Sarah Klaps: Het is ook eigen aan een gevangenis. Er zijn andere aspecten die op de voorgrond staan. Dat is geen kritiek, maar soms is het wel een wat logge structuur, zeker voor iemand die nooit verwacht heeft om daarmee in aanraking te komen. Het is niet zo evident om daar je weg in te vinden; mensen staan er ook niet aan de voordeur, zo van "Ik zal u een handje toesteken en u eens uitleggen hoe dat allemaal werkt". Ik denk dat dat toch wel een van de frustraties is die wij vaak horen, van "hoe doe je dat nu?". Als je als familielid voor de eerste keer aan die poort komt, als je voor de eerste keer op bezoek gaat, dan is dat één van de moeilijkste momenten die je meemaakt. Je wordt overstelpt door emoties. Voor een familielid is het op dat moment eigenlijk een beetje kopje onder gaan, zo van "wat moet ik daar nu?".

Lut: Ik heb over het algemeen positieve ervaringen. Wat ik wel ontdekt heb, is dat wat je daar ook doet, een grote impact heeft. Het is zo dat het gevangeniswezen - maar ik denk dat men er niet kan aan doen - eigenlijk niet beseft welke impact detentie heeft op familie-

den. Vandaar dat het aan de kant van de bezoekers allemaal heel ondoorzichtig is. Het is niet alleen letterlijk maar ook figuurlijk een muur waar je naar kijkt. Maar de positieve ervaring die ik dan wel heb is toch dat als je jezelf wat open stelt om te communiceren, dat die bereidheid er toch wel is.

Els: Het is wel zo - daar wil ik op inspelen - dat de communicatie niet automatisch komt. Je moet je werkelijk een weg banen, je moet zeggen: "Kijk, ik communiceer, ik wil communiceren", en dan krijg je dat wel. Op dat vlak heb ik nooit een probleem gehad.

Lut: Kijk, als je echt iets wilt, dat geldt natuurlijk niet alleen in deze situatie, dan moet je trachten te communiceren. Die stappen moet je dus wel zelf zetten en je moet je weg wel zelf banen. Maar mijn positieve ervaring is dat het wel lukt en dat je toch wel tot communicatie kunt komen. Als je dat achteraf beschouwt, dan is dat toch niet zo evident.

Els: Nee, je moet je weg zelf banen. Wie dat niet kan, riskeert in de kou te blijven staan...

Sarah Klaps: Tja, iedereen heeft zijn eigen vaardigheden en momenten waarop men wat strijdvaardiger is. Soms heb je een moment dat iemand eens even naast je moet komen staan om je op weg te zetten. En dan gaat het op dat moment over het feit of je iemand vindt. Ik denk dat er heel wat mensen ook zonder onze hulp heel wat kunnen gedaan krijgen. Ik ga dat zeker niet minimaliseren. Maar een medestander vind je bij mensen die iets gelijkaardigs meemaken, waarmee je in een veilige omgeving eens over alle dingen die je meemaakt kunt spreken.

Op het matje: moslims, gevangenen en de (verantwoordelijkheid van de) staat.

J.A. Beckford, D. Joly & F. Khosrokhavar. *Muslims in Prison. Challenge and Change in Britain and France*. Palgrave MacMillan, Basingstoke, 2005, 301p.

Begin 2006 trok de Franse krant *Le Figaro*, na inzage van een rapport van de Franse geheime dienst, aan de alarmbel: Franse gevangenen zouden een bron van rekrutering voor fundamentalistische moslims zijn. Een geheim rapport was echter niet nodig om tot die vaststelling te komen. Op basis van een onderzoeksfinanciering van de *Economic and Social Research Council* werden in 2001 vanuit de Universiteit van Warwick en de *École des hautes études en sciences sociales* te Parijs onderzoekers aangesteld die nagingen hoe Moslims in de gevangenen van Frankrijk en Engeland en Wales behandeld worden. In het najaar van 2005 verschenen de bevindingen in bovenvermeld boek.¹

Het onderzoek ging van start met een schets van de particuliere context in Frankrijk enerzijds en Engeland en Wales anderzijds. Doorheen het boek wordt gepoogd om concreet interview- en observatiemateriaal te linken aan de ruimere sociale, economische en culturele context, wat in een aantal gevallen tot zeer interessante vaststellingen leidt. Ik beperk mij hier tot één punt, de uiteenlopende opvattingen t.a.v. geloof (dus niet alleen islam), dat zich laat voelen in de penitentiële praxis - zo bleek toch uit het (vrij uitgebreide en soms moeizame) veldwerk dat in beide landen verricht werd. In Frankrijk kan een sterke institutionalisering van het principe van *laïcité* vastgesteld worden, daar waar in Engeland en Wales invulling gegeven wordt aan zoveel mogelijk aandacht voor multiculturaliteit, ook achter de tralies.

Het principe van *laïcité* in Frankrijk heeft zeer concrete gevolgen, niet in het minst voor gedetineerden. Volgens dit principe zijn alle burgers gelijken in de ogen van de staat - gelijk in rechte ten aanzien van de (sterke gecentraliseerde Franse) staat. Geloof wordt daarbij opgevat als een strikte privé-aangelegenheid. "The equality of all citizens before the law takes precedence over all differences between minorities, thereby favouring policies of assimilation that relegate ethnic and other collective differences to the private sphere." (p.271). Gezien gevangenen publieke ruimtes zijn (althans, dat is de veronderstelling die doorheen het boek naar voor geschoven wordt), kan strikt genomen in een Franse gevangenis weinig of geen plaats gegeven worden aan de geloofsbelijdenis. Al te vaak, zo stippen de auteurs verder aan, hangt de uiteindelijke mogelijkheid

om toch zijn/haar geloof te belijden, af van de goodwill van deze of gene gevangenisdirecteur. De aanwezigheid van een imam, het voorzien van gecertificeerd *halal*-eten, de mogelijkheid om met andere moslims samen te komen, het zijn stuk voor stuk elementen die in sterke mate afhankelijk zijn van toegestane uitzonderingen op het principe van *laïcité*.

De situatie in Engeland en Wales laat zich met een geheel ander beeld vatten. De staatsopvatting ligt anders; in plaats van een sterke centrale staat, krijgen lokale overheden veel meer bevoegdheden. In het Verenigd Koninkrijk richten tal van beleidsmaatregelen zich net op het betrekken van kleine(re) gemeenschappen die geënt zijn op geografische ligging, etniciteit en/of religie. Dit laat zich ook voelen in de plaats voor geloof in het publieke leven: de overheden op verschillende niveau's trachten net zoveel mogelijk (geloofs)gemeenschappen te betrekken. Op het vlak van opsluiting is vooral sinds eind de jaren '90 van vorige eeuw heel wat bijzondere aandacht aan voorzieningen voor het islamgeloof in de gevangenen besteed. Zo voorziet een groot aantal gevangenen in voltijdse imams, worden alle gedetineerden gevraagd naar hun geloof bij de aanvang van hun opsluiting (i.t.t. Frankrijk, waar dit o.b.v. het principe van *laïcité* niet mag), wordt voorzien in *halal*, kunnen moslims wekelijks samenkomen, bestaan er strikte anti-discriminatie-regels voor personeel, krijgen de gevoeligheden van verschillende aanwezige groepen in de gevangenis in het opleidingspakket van het gevangenispersoneel bijzondere aandacht,...

Dit alles leidt de onderzoekers tot een - op het eerste zicht - paradoxale vaststelling: radicale moslims in Franse gevangenen dreigen in het 'ideologische vacuüm' te springen dat zich door de *afwezigheid* van imams opent. Daarmee rijst het risico dat Franse gevangenen net een rekruteringsvijver voor extremisme worden. Alleen al om die paradox en om de uitdagingen betreffende zowel een politiek van assimilatie als een integratiebenadering is dit boek, in alle nuances en met de diepgang die het bevat, een aanrader.

Luc Robert *

¹ In 2004 werd al gerapporteerd over de bevindingen met betrekking tot het Franse luik van dit onderzoek. Zie F. Khosrokhavar, *L'islam dans les prisons*, Éditions Balland, Parijs, 2004, 285p.

* Assistent, Leuven Instituut voor Criminologie (LINC), K.U.Leuven.

Nederland wil knieslot voor vrijgelaten misdadigers

De Nederlandse Minister van Justitie wil een knieslot ontwikkelen voor tbs'ers. Tbs'ers zijn veroordeelden die onder bepaalde voorwaarden verlof mogen genieten. Ze zijn te vergelijken met Belgische veroordeelden onder elektronisch toezicht. De laatste jaren veroorzaakten tbs'ers die ontsnapten tijdens zo'n verlof heel wat politieke en maatschappelijke opschudding bij onze noorderburen. Daarom liet minister van Justitie Hirsch Ballin onderzoeken hoe het aantal ontsnappingen verminderd kan worden.

De minister liet een onderzoeksinstituut kijken naar drie mogelijke beveiligingsmethoden: het knieslot, het stroomslot en de naaldloze injectie van een slaapmiddel. De twee laatste hulpmiddelen werden niet weerhouden omdat ze een te ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit met zich meebrengen. Het stroomslot verlamt de beenspieren die nodig zijn om te bewegen. Een te hoge dosis stroom blijvend letsel kan veroorzaken. Voor de injectie van een slaapmiddel geldt een gelijkaardig probleem, omdat de benodigde dosis verschilt per persoon.

Het knieslot werd dus als enige oplossing weerhouden. Als een tbs'er zich te ver van zijn begeleider begeeft, kan het knieslot vanop afstand worden geblokkeerd. De tbs'er wordt dan gedwongen in de hurkstand en kan niet verder lopen. Daarnaast krijgen tbs'ers behalve een sociotherapeut ook een bewaker mee. De minister laat de geweldsinstructie aanpassen, waardoor de bewaker verplicht is in te grijpen op het moment dat een tbs'er de benen neemt. Bewakers worden daarom uitgerust met, onder meer, een pepperspray. De maatregelen gelden voor de eerste keren dat een tbs'er met verlof mag. Als blijkt dat hij zich goed gedraagt, wordt de beveiliging verminderd.

Belgische gedetineerden kunnen voorlopig nog op beide oren slapen... Minister van Justitie Onkelinx liet al verstaan dat ze geen voorstander is van het idee.

Jonge delinquenten heropvoeden in het leger?

Minister van Ontwikkelingssamenwerking Armand De Decker van de MR stelde in een interview met *Le Soir* voor om jonge delinquenten, die hun basiswaarden verloren zijn, tijdelijk naar het leger te sturen om hen tot andere inzichten te laten komen. Voor de jongeren zou dit als het ware als een laatste kans dienen om hen terug op het goede spoor te krijgen. Deze jongeren verblijven meestal in gezinnen waar het gezag van de

ouders volledig ondermijnd is en de jongeren weinig of geen besef meer hebben van de klassieke waarden en normen in de samenleving. Die tijd in het leger zou dan dienen om de jongeren militaire basiswaarden discipline, strenge hygiëne en groepssolidariteit bij te brengen. Voor deze "straf" zou er binnen het leger een nieuwe éénheid opgericht worden. Het is geen volledig nieuw idee aangezien het reeds in het buitenland wordt toegepast. De eerste kritiek kwam alvast vanuit Defensie zelf, meer bepaald van minister Flahaut die zegt dat hij schrik heeft dat er een soort heropvoedingskampen zouden worden opgericht. In zijn kritiek wordt minister Flahaut bijgestaan door de Franstalige Liga voor Mensenrechten én door Catherine Fonck, Waals minister van gezondheid, kinderwelzijn en hulpverlening aan de jeugd. De Franstalige Liga was geschokt door het idee van minister De Decker en vindt het absoluut ongepast om de jongeren naar het leger te sturen om hen herop te voeden. Volgens de Liga moet er binnen de schoolmuren meer aandacht besteed worden aan opvoeding, psycho-sociale en pedagogische begeleiding van de jongeren. Ook minister Fonck steekt haar kritiek niet onder stoelen of banken. Zij is van oordeel dat men binnen het leger te weinig aandacht zal hebben voor het aspect opvoeding en dat de jongeren niet de gewenste waarden en normen zullen bijgebracht worden.

Recht op een eerlijk strafproces binnenkort beter gewaarborgd

Op 15 maart werd het 'Wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van strafvordering met het oog op de heropening van de rechtspleging in strafzaken' definitief goedgekeurd. Een weinig zeggende titel, maar belangrijk nieuws voor al wie begaan is met mensenrechten en strafrecht. De nieuwe wet maakt het mogelijk om een strafprocedure te heropenen indien het Europees Hof voor de Rechten van de Mens een schending van het EVRM in de zaak vaststelt.

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens bevat belangrijke waarborgen voor wie verdacht wordt van een misdrijf. Het Hof ontwikkelde een uitgebreide en strenge rechtspraak over het recht op een eerlijk proces. Wie meent dat zijn rechten geschonden zijn, moet eerst de interne rechtsmiddelen uitputten. Als dit niet helpt, kan hij zich tot het Europees Hof wenden.

De arresten van het Hof genieten een groot moreel gezag. Ze zetten de overheid onder druk om de wetgeving te wijzigen en gelijkaardige situaties in de toekomst te vermijden. Rechters worden geacht rekening te houden met de rechtspraak van het Hof. Maar voor wie veroordeeld werd, verandert er weinig... Hij krijgt in het beste geval een schadevergoeding, maar

zijn veroordeling blijft bestaan.

De bedoeling van het wetsontwerp is deze onrechtvaardige – en onlogische - situatie te veranderen. De veroordeelde, zijn familie en de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie zullen met het arrest van het Europees Hof naar het Hof van Cassatie kunnen trekken om de zaak te heropenen.

Het Hof heropent de zaak indien de uitspraak zelf strijdig is met het EVRM of berust op procedurefouten of –tekortkomingen die zo ernstig zijn dat twijfel bestaat over de uitkomst van het proces. De zaak wordt enkel heropend indien de veroordeelde of zijn rechthebbenden zeer ernstige nadelige gevolgen ondervinden, die enkel door heropening van de zaak hersteld kunnen worden.

Indien het gaat om een arrest van het Hof van Cassatie, trekt het Hof de beslissing in en neemt een nieuwe beslissing in overeenstemming met het arrest van het Europees Hof. Gaat het om een beslissing van een ander rechtcollege, dan verwijst het Hof van Cassatie de zaak terug naar dit college. Dit kan leiden tot vrijspraak of bevestiging van de eerdere veroordeling, eventueel met strafvermindering. Ten onrechte betaalde boetes en schadevergoeding worden door de staat terugbetaald. Er is een schadevergoeding voorzien voor wie onterecht in hechtenis genomen werd.

Uiteraard gaat het om een lange en omslachtige procedure. Toch is het een belangrijke stap vooruit in de verwezenlijking van het EVRM. Geen enkele rechter doet zijn werk graag over. We mogen dus verwachten dat de nieuwe wet ertoe zal leiden dat de Belgische rechter bij zijn oordeel meer aandacht schenkt aan de rechtspraak van het Europees Hof.

Foldertje strafuitvoeringsrechtbanken

Op 1 februari 2007 traden de strafuitvoeringsrechtbanken in werking. Heel wat beslissingen die vroeger door de minister van justitie genomen werden, zullen nu door een rechter genomen worden. De nieuwe wetgeving heeft grote gevolgen voor gedetineerden. Het is dan ook belangrijk dat zij geïnformeerd worden over de voornaamste wettelijke vernieuwingen.

Wat verandert er concreet? Wat gebeurt er met dossiers die hangend zijn bij een VI-commissie? Hoe kan je beroep doen op de strafuitvoeringsrechters en wat zijn nu precies je rechten?

De Liga voor Mensenrechten heeft een folder samengesteld die deze vragen summier beantwoordt.

Je kan de folder raadplegen op www.mensenrechten.be.

Je kan hem ook aanvragen door een mail te sturen naar anja@mensenrechten.be.

Politiek debat over het Belgisch gevangeniswezen

De federale verkiezingen zijn in aantocht. Tijd voor verkiezingscongressen, partijprogramma's en ronkende verklaringen! Het Netwerk Samenleving & Detentie wil de politici aan de tand voelen over de Belgische gevangenis en organiseert hiertoe een debat. Spectaculaire gebeurtenissen zoals ontsnappingen brengen de gevangenis in het nieuws. De reacties van politieke partijen zijn op zo'n momenten vaak even spectaculair. Met dit debat wil het Netwerk wat dieper graven: wat is de visie van de politieke partijen op het gevangeniswezen? Hoe willen zij problemen zoals de overbevolking structureel aanpakken? Wat met geïnterneerden? Op deze vragen en nog vele andere hopen we een antwoord te krijgen!

Prof. Frank Verbruggen leidt het debat in en modereert.

Sprekers:

Stef Goris (VLD)

Servais Verherstraeten (CD&V)

Ludwig Vandenhove (sp-a)

Walter Muls (spirit)

Stefaan Van Hecke (Groen!)

Locatie:

Auditorium Zeger Van Hee, lokaal 91.56

Faculteit Rechtsgeleerdheid KUL

Tiensestraat 41, 3000 Leuven

Inkom gratis!

Inschrijven kan via e-mail: angela@mensenrechten.be.